

Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σχολή ΝΟΠΕ
Τμήμα Νομικής

Μάθημα: Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου
Διδάσκοντες: Δημητρόπουλος Ανδρέας, Παπαϊωάννου Ζωή

ΘΕΜΑ

**«Συρροή Συνταγματικών Δικαιωμάτων»
“Confluence of Constitutional Rights”**

Συντάκτρια Εργασίας:
Βαφειάδου Ελένη
Vafeiadou Eleni
Α.Μ.:1340 2005 00477
Εξάμηνο Η΄

Αθήνα
Σεπτέμβριος 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2
Εισαγωγή	4
A ΜΕΡΟΣ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	5
Γενικά	5
Ατομικά δικαιώματα	6
Δυσμός	7
Υποκειμενική θεωρία	7
Μεταβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων	8
Υποκειμενισμός – Αντικειμενισμός	9
Συνταγματικά δικαιώματα	11
Θεμελιώδη δικαιώματα και άλλες εννοιολογικές προσεγγίσεις	12
Θεσμικές Εγγυήσεις	12
Νομική Διαμόρφωση των Συνταγματικών δικαιωμάτων	13
Νομική Διαμόρφωση – Ιστορική εξέλιξη των συνταγματικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα	13
Ισχύον Σύνταγμα	15
Κατηγορίες συνταγματικών δικαιωμάτων	17
Περιεχόμενο των δικαιωμάτων	18
Φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων	19
Αποδέκτες των συνταγματικών δικαιωμάτων	19
B´ ΜΕΡΟΣ:ΣΥΡΡΟΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	21
Ζητήματα εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων	21
Συρροή συνταγματικών δικαιωμάτων	21
Φαινομενική συρροή	22
Αληθής Συρροή	23
Σχέση σύγκρουσης και συρροής δικαιωμάτων	23

Παραδείγματα Συρροής Δικαιωμάτων	24
Ζητήματα περιορισμών	25
Προτεινόμενες λύσεις σχετικά με το ζήτημα της συρροής	26
Γ ΜΕΡΟΣ: ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	27
Επίλογος- Βασικά Συμπεράσματα	32
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	33
SUMMARY	34
ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ	34
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	35
Ξενόγλωσση	35
Ελληνική	37
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ	38
Υπόθεση Επιδόματος Οικογενειακών Βαρών	38
Υπόθεση ΤΕΑΠΟΚΑ	43
Υπόθεση Γυμνασιάδα 1998	49
Υπόθεση ΕΔΟΕΑΠ	55
Υπόθεση Τελευταίος Πειρασμός	59

Εισαγωγή

Το ζήτημα της συρροής των συνταγματικών δικαιωμάτων έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη νομολογία αλλά και τη νομική θεωρία. Στην πραγματικότητα οι περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής περισσότερων από μια διατάξεων του συντάγματος οι οποίες αφορούν τα δικαιώματα.

Στο Α μέρος της εργασίας αυτής επιχειρείται μία προσέγγιση των δικαιωμάτων γενικότερα και των συνταγματικών δικαιωμάτων ειδικότερα, καθώς και της εξέλιξης τους μέσα στο χρόνο. Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί στις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις οι οποίες αναπόφευκτα αντικατοπτρίζονται στις σχετικές με τα δικαιώματα θεωρίες.

Στο Β μέρος της εργασίας επικεντρωνόμαστε στο ζήτημα της συρροής όπως αυτή προκύπτει με βάση τη θεωρία. Θα προσεγγίσουμε το ζήτημα της συρροής των συνταγματικών δικαιωμάτων όπως αυτό προκύπτει στις μέρες μας ξεκινώντας από την εφαρμογή τους και συνεχίζοντας με τον ορισμό της συρροής πιο συγκεκριμένα. Συμπεριλαμβάνεται η διάκριση μεταξύ της αληθούς και της φαινομενικής συρροής, καθώς και η σχέση της με τη «σύγκρουση των δικαιωμάτων». Επίσης παρατίθενται παραδείγματα συρροής δικαιωμάτων, αναλύεται το ζήτημα των περιορισμών και τέλος προτείνονται λύσεις και προσεγγίσεις του ζητήματος.

Στο Γ μέρος θα εξεταστούν νομολογιακές περιπτώσεις οι οποίες θα σχολιαστούν ούτως ώστε να γίνει κατανοητή η προσέγγιση των δικαστηρίων απέναντι στο ζήτημα.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο στον οποίο αναφέρονται τα βασικά συμπεράσματα, την περίληψη, τους απαραίτητους πίνακες λημμάτων

και αποφάσεων και ακολουθούν το παράρτημα της νομολογίας και η βιβλιογραφία.

A ΜΕΡΟΣ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Γενικά

Το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απασχόλησε τη νομική και φιλοσοφική θεωρία από τα χρόνια της αρχαιότητας. Ήδη από τον πέμπτο αιώνα π.Χ. ο Πλάτωνας μέσα από την «Πολιτεία» του, καθώς και ο Αριστοτέλης μέσα από τα κείμενα των «Ηθικών Νικομαχείων» φαίνεται να αποδέχονται ότι η οποιαδήποτε θεωρητική ανάπτυξη γύρω από το ζήτημα της δικαιοσύνης, προϋποθέτει ή ακόμα και εκφράζεται σε άμεση συνάρτηση με ένα σύστημα αντικειμενικά αποδεκτών «αρχών», οι οποίες ρυθμίζουν ζητήματα σχετικά με την υπόσταση του ατόμου, καθώς και ζητήματα διανομής αγαθών τόσο σε ιδεολογικό όσο και σε πραγματικό επίπεδο¹. Οι Στωικοί φιλόσοφοι, ο Κικέρωνας και ο Πλούταρχος αναφέρθηκαν στα δικαιώματα ως αναπαλλοτρίωτες αξίες με κύρος αξιώματος. Οι αρχές αυτές θεωρήθηκαν τόσο σημαντικές, τόσο θεμελιώδεις, που τέθηκαν υπό την προστασία της πολιτείας. Η έννοια του δικαιώματος δημιουργήθηκε μέσα στο πλαίσιο των πρώτων οργανωμένων κοινωνικών σχηματισμών², αναπτύχθηκε ταυτόχρονα με την έννοια του πολιτεύματος και εκφράστηκε πανηγυρικά μέσα στα πλαίσια του δημοκρατικού πολιτεύματος συγκεκριμένα.³

---

¹ Σούρλας Παύλος « Φιλοσοφία του Δικαίου» Μια ιστορική εισαγωγή. Τόμος Α: Αρχαιότητα Εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα (2000)

² Hans Kelsen, "Aristotle's Doctrine of Justice". "What is Justice? Justice Law and the Politics in the Mirror of Science": Collected Essays. Berkeley and Los Angeles. (University of California Press) California 1957.

³ Carl Joachim Friedrich. The Philosophy of Law in Historical Perspective (2nd Edition) Oxford 1963 13-26, 191-99

Η εξέλιξη, λοιπόν των πολιτευμάτων και των κοινωνιών που αυτά αντιπροσωπεύουν, είναι παράλληλη της εξέλιξης και διαμόρφωσης των ίδιων των δικαιωμάτων.

Ατομικά δικαιώματα

Το σκοτεινό μεσαίωνα ακολούθησαν σημαντικές κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις. Ο άνθρωπος, ως άτομο τοποθετείται πλέον ως κεντρικό σημείο αναφοράς όλων των φιλοσοφικών και νομικών θεωριών. Οι θεωρίες φυσικού δίκαιου επανέρχονται στο προσκήνιο και υπό τις πρόσφατες αναμνήσεις των απολυταρχικών καθεστώτων, απαιτούν να επαναπροσδιοριστεί το ζήτημα του φυσικού, έναντι του θετού από το νομοθέτη δίκαιου όταν το τελευταίο προσβάλλει θεμελιώδεις αρχές σχετικές με τα δικαιώματα του ατόμου. Τα δικαιώματα αποτελούν θεμελιώδεις αρχές οι οποίες προϋπάρχουν του νόμου ακόμα και του κράτους. Έχουν οικουμενικό χαρακτήρα, κάτι που εκφράζεται κυρίως στη γαλλική διακήρυξη του 1789, και δεσμεύουν τον κοινό νομοθέτη. Κυρίως όμως σε αυτή την ιστορική περίοδο χαρακτηρίζονται από τον έντονα αμυντικό τους χαρακτήρα κατά του κράτους, το οποίο εξαναγκάζουν σε παράλειψη (*non facere*). Το κράτος αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή του ατόμου, κατά συνέπεια τα δικαιώματα του ατόμου, δηλαδή τα ατομικά δικαιώματα, είναι αυτά που πρέπει να προστατευτούν. Είναι σαφές ότι το γενικότερο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον έχει επηρεάσει τη διαμόρφωση των δικαιωμάτων.

Η ανερχόμενη αστική τάξη θέλει να προστατεύσει τα νεοαποκτηθέντα δικαιώματα της τα οποία εκτός από δικαιώματα υπόστασης (ζωής, ελευθερίας) επεκτείνονται σε πολιτικούς και οικονομικούς τομείς. Γύρω από το δίπτυχο «ελευθερία-ισότητα» τα ατομικά δικαιώματα εμφανίζονται ως οριοθετήσεις της κρατικής εξουσίας και οδηγούν στο διαχωρισμό της κοινωνίας από το κράτος. Το άτομο είναι ελεύθερο να επιδιώξει τα συμφέροντα του μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας, το οποίο με τη σειρά του προσδιορίζεται από τα ίδια τα

δικαιώματα αυτά. Η κρατική εξουσία επιδρά μόνο πάνω και πέρα από τη σφαίρα των δικαιωμάτων των ατόμων. Πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων είναι το δημόσιο και όχι το ιδιωτικό δίκαιο το οποίο ρυθμίζει τις ιδιωτικές σχέσεις.

Δυϊσμός

Η διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου έχει τις ρίζες τις στους ρωμαϊκούς χρόνους και στη διάκριση μεταξύ *jus publicum* και *jus privatum*. Σύμφωνα με την παραδοσιακή θεωρία οι έννοιες Δημόσιο και Ιδιωτικό δίκαιο όχι μόνο διαφέρουν σημαντικά αλλά είναι και αντίθετες μεταξύ τους. Το δημόσιο δίκαιο ρυθμίζει τη σχέση εξουσιαζόμενου και εξουσιαστή, ενώ το δημόσιο δίκαιο ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ ίσων ατόμων. Εμφανίζεται λοιπόν στη θεωρία των δικαιωμάτων ο **δυϊσμός**, η διάκριση κράτους και κοινωνίας⁴ η οποία έμελλε να παίξει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των θεωριών περί δικαιωμάτων και η οποία πέρα από το τεράστιο θεωρητικό ενδιαφέρον έχει και άμεσες πρακτικές συνέπειες αφού περιορίζει το πεδίο εφαρμογής των τελευταίων.

Υποκειμενική θεωρία

Μπορούμε σε αυτό το σημείο να συμπεράνουμε ότι τα δικαιώματα σε αυτή την ιστορική περίοδο εμφανίζονται ως **ατομικά δικαιώματα** και υπάρχουν σε ένα άλλο επίπεδο από τους κοινούς, ιδιωτικούς νόμους. Αποτελούν αντικείμενο του «**δημοσίου**» **δικαίου** το οποίο είναι ξεχωριστό από το «ιδιωτικό δίκαιο». Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η *ελευθερία* ως ατομικό δικαίωμα περιορίζεται στη σφαίρα του δημοσίου δικαίου, ενώ ως έννοια έρχεται σε αντίθεση με αυτή της *ελευθερίας* η οποία διαπνέει τους κανόνες του

---

⁴Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Γενικό μέρος Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε. (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2005. Σελ. 30-32.

ιδιωτικού δικαίου. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Bockenfoerde⁵ ο άκρατος φιλελευθερισμός οδήγησε στην μετάθεση της ουσίας της ανθρώπινης ύπαρξης από το χώρο του δημοσίου στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου. Ενώ σε επίπεδο δημοσίου δικαίου το άτομο προστατεύεται από την κρατική παρέμβαση και παραμένει ελεύθερο, σε επίπεδο ιδιωτικού δικαίου το άτομο είναι όχι μόνο ελεύθερο αλλά και ίσο με κάθε άλλο άτομο να εξελιχθεί οικονομικά, κοινωνικά, χωρίς να δεσμεύεται από τα δικαιώματα των άλλων.

Η ισότητα των πολιτών επιτρέπει τον ελεύθερο ανταγωνισμό και υπό την επίδραση κοινωνικών-οικονομικών θεωριών όπως του John Locke καθώς και ηθικών νομικών θεωριών όπως του Thomas Hobbes, αποδέχεται τον ανθρώπινο εγωισμό και τον εισάγει στο χώρο των φιλοσοφικών θεωρήσεων περί δικαίου. Ο έμφυτος εγωισμός του ανθρώπου εκφράζεται μέσα από έντονα οικονομικό κυρίως φιλελευθερισμό ο οποίος με τη σειρά του ευνοεί την **υποκειμενική** θεώρηση των πραγμάτων. Το ατομικό-υποκειμενικό συμφέρον υπερτερεί των δικαιωμάτων των άλλων κάτι που είναι προφανές στις τόσο στις θεωρίες του John Locke⁶ όσο και του Robert Nozick⁷.

Μεταβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Όπως προαναφέρθηκε οι παραδοσιακές θεωρίες περί δικαιωμάτων διαμορφώθηκαν το 19^ο αιώνα έτσι ώστε να εξυπηρετούν και να εκφράζουν τις ανάγκες της τότε κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής. Είναι γνωστό όμως ότι το δίκαιο δεν είναι μια έννοια στατική αλλά εξελίσσεται διαρκώς. Η

---

⁵ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Γενικό μέρος Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε. (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2005. Σελ. 35

⁶ Hall R. & Woolhouse R. “80 years of Locke Scholarship” A bibliographical Guide. Edinburgh University Press (1983)

⁷ Petersmann Ernst Ulrich «Taking human dignity, poverty and empowerment of individuals more seriously» 13 Eur. Journal of International Law (2002) Σελ 845-851.

ίδια δυναμική χαρακτηρίζει και τα δικαιώματα τα οποία δε μπορούν να εξεταστούν χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψη το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκούνται και επιδρούν.

Η παραδοσιακές θεωρίες περί δικαιωμάτων αντιλαμβάνονται το δικαίωμα ως δίκαιο εξ υποκειμένου και ως πανηγυρική έκφραση του ατομικιστικού φιλελευθερισμού. Κύριο χαρακτηριστικό των δικαιωμάτων είναι η αντικρατική τους κατεύθυνση. Ενώ δηλαδή η παραδοσιακή θεωρία κατοχυρώνει τα δικαιώματα του ατόμου έναντι της κρατικής εξουσίας, το αφήνει, στο όνομα του φιλελευθερισμού, εκτεθειμένο σε κάθε είδους απειλή από τα άλλα μέλη της κοινωνίας. Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν επαρκεί αφού ακόμα και η ελευθερία του ατόμου δεν είναι απόλυτη αλλά λειτουργεί στο πλαίσιο της παραδοσιακής θεωρίας αποκλειστικά με αντικρατική κατεύθυνση.

Στον αντίποδα αυτών των θεωριών οι σύγχρονες Ευρωπαϊκές Ηπειρώτικες Συνταγματικές θεωρίες προσβλέπουν στην προστασία της ελευθερίας του ανθρώπου καθώς και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του λαμβάνοντας όμως υπ' όψη τις ελευθερίες των άλλων και εφαρμόζοντας κριτήρια δημοκρατικότητας, ισότητας και αναλογικότητας στις ελευθερίες της παραδοσιακής ατομικιστικής θεωρίας των δικαιωμάτων. Η θεώρηση των δικαιωμάτων αποκτά πλέον έναν αντικειμενικό χαρακτήρα ο οποίος διευρύνει τους παραδοσιακούς ορισμούς και προσπαθεί να συμπεριλάβει και άλλες έννοιες οι οποίες δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στον κλασικό κατάλογο των ατομικών δικαιωμάτων.

Υποκειμενισμός – Αντικειμενισμός

Υπό το πρίσμα του αντικειμενισμού διαφοροποιείται όχι μόνο το περιεχόμενο αλλά και ο λειτουργικός χαρακτήρας των δικαιωμάτων ο οποίος

παύει να αποτελεί απλά μηχανισμό άμυνας αλλά καλείται να προστατεύσει και να διασφαλίσει το περιεχόμενο αυτό. Ο άνθρωπος δεν παραγκωνίζεται αλλά λαμβάνεται υπ' όψη σε αλληλεξάρτηση με το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον μέσα στο οποίο υφίστανται τα δικαιώματα του. Με έντονες επιρροές από συγγενείς επιστήμες όπως η κοινωνιολογία, η νομική θεωρία αντιλαμβάνεται πλέον το νόμο ως κοινωνικό φαινόμενο και επιβάλλει την ανάγκη μιας αντικειμενικής προσέγγισης των όρων του.

Ο Leon Duguit⁸ και ο Georg Jellinek⁹ είναι δύο από τους χαρακτηριστικότερους αντιπροσώπους της αντικειμενικής θεωρίας η οποία απορρίπτοντας ως ανεπαρκή την ατομικιστική φιλελεύθερη θεωρία της υποκειμενικής προσέγγισης των δικαιωμάτων, επικεντρώνεται στον αντικειμενικό και κοινωνικό χαρακτήρα του δικαίου. Εκτός από την απόρριψη της υποκειμενικής θεωρίας η οποία δε λαμβάνει υπ' όψη τα δικαιώματα ως απόλυτες έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους, οι νεότεροι διανοητές απορρίπτουν την θεωρία του δυϊσμού. Ο Duguit είναι από τους πρώτους θεωρητικούς που αντιλαμβάνεται το δυϊσμό ως προβληματική έννοια, η οποία στη σύγχρονη έννομη τάξη δεν εξυπηρετεί ούτε τις θεωρητικές προσεγγίσεις αλλά ούτε και τις πρακτικές εφαρμογές περί δικαιωμάτων. Επιμένει ότι η φύση των εξουσιαστών δε μπορεί παρά να είναι η ίδια με αυτή των υποκειμένων της εξουσίας¹⁰ και με σημείο εκκίνησης την αποδοχή αυτή μιλά για ενότητα του δικαίου. Η ενότητα του δικαίου όχι μόνο επιτρέπει αλλά επιβάλλει την απόλυτη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων. Επίκαιρη γίνεται και πάλι η θεωρία του Hans Kelsen¹¹ του μεγάλου νομικού φιλοσόφου, η οποία ξεπερνώντας τα στενά όρια του θετικισμού, μίλησε για τον θεμελιώδη κανόνα (Grundnorm) εκ του οποίου όλοι οι νομικοί κανόνες πηγάζουν, μέσω του οποίου διατηρούν την ενότητα τους αλλά και αντλούν το ιδιαίτερο νομικό τους κύρος.

---

⁸ Duguit Leon "Law in the Modern State" New York H. Fertig (1970)

⁹ Jellinek Georg "Algemeine Staatslehre" Berlin (1919)

¹⁰ Duguit Leon, "Le droit social le droit individuel et la transformation de l'Etat" 3rd ed 1922

¹¹ Kelsen Hans "The pure Theory of Law" University of California Press Berkeley, CA 1967

Συνταγματικά δικαιώματα

Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα δικαιώματα των ανθρώπων ή πολιτών τα οποία προστατεύονται ρητά από το Σύνταγμα του κράτους. Τα δικαιώματα αυτά έχουν άμεση εφαρμογή και δεν εξαρτούν την ισχύ τους από τις παρεμβάσεις του κοινού νομοθέτη. Η συνταγματική αναγνώριση αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των συνταγματικών δικαιωμάτων. Κριτήριο συνταγματικής αναγνώρισης ενός δεδομένου δικαιώματος αποτελεί η αναφορά του εντός του συνταγματικού κειμένου. Επομένως συνταγματικό δικαίωμα είναι το δικαίωμα το οποίο αναγνωρίζεται και περιέχεται ρητά ως μέρος του συντάγματος.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Α.Γ. Δημητρόπουλου τα συνταγματικά δικαιώματα είναι τα «παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις κατά την αντίληψη του νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατική και κάθε άλλης εξουσίας, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνον προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε απειλής, το δε εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, στρέφεται επίσης προς το κράτος, αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος»¹² Είναι κατανοητό ότι παραδοσιακή θεώρηση των δικαιωμάτων ως ατομικά δικαιώματα δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες αντιλήψεις περί δικαιωμάτων, ενώ αδυνατεί να συμπεριλάβει τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα σε όλο το εύρος τους.

---

¹²Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Γενικό μέρος Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε. (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2005. Σελ.101.

Θεμελιώδη δικαιώματα και άλλες εννοιολογικές προσεγγίσεις

Ο όρος «συνταγματικό δικαίωμα» δεν είναι ο μοναδικός που χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει το περιεχόμενο των ελευθεριών που περιέχει. Όπως προαναφέρθηκε, τα δικαιώματα χαρακτηρίστηκαν σε πρώτη φάση ως «ατομικών δικαιωμάτων». Στη συνέχεια τα ομοσπονδιακά Γερμανικά Συντάγματα του 1849 και 1919 χρησιμοποιούν τον όρο «θεμελιώδη δικαιώματα» ως τίτλο για τα τμήματα που αναφέρονται στα δημόσια δικαιώματα των πολιτών, ενώ ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται και στο Θεμελιώδη Νόμο της Βόννης του 1949.

Αρχικά τα θεμελιώδη δικαιώματα δε θεωρήθηκαν ως δικαιώματα στην κυριολεξία του όρου, αλλά ως γενικές κατευθυντήριες αρχές, βάσει των οποίων ερμηνεύονται οι νομοθετικές διατάξεις. Η προσέγγιση αυτή γίνεται ιδιαίτερα κατανοητή εξετάζοντας το Γερμανικό Σύνταγμα του 1919, το οποίο συμπεριλαμβάνει ευρείες έννοιες κοινωνικών δικαιωμάτων.

Στη Γαλλία χρησιμοποιήθηκε ευρέως ο όρος «libertes publiques» ενώ οι Αγγλοσάξωνες χρησιμοποίησαν τον όρο «civil liberties»

Θεσμικές Εγγυήσεις

Σήμερα γίνεται αποδεκτό ότι ορισμένες διατάξεις που αφορούν τα θεμελιώδη δικαιώματα, έχουν θέση απλού αντικειμενικού κανόνα δικαίου (objectives Recht). Οι κανόνες αυτοί δεν περιέχουν δικαιώματα στην κυριολεξία του όρου, αλλά κατοχυρώνουν θεσμούς. Το θεσμικό περιβάλλον που κατοχυρώνεται συνταγματικά είναι το περιβάλλον ύπαρξης των δικαιωμάτων (στην κυριολεξία του όρου). Κυρίως υποστηρικτής της θεωρίας των θεσμικών εγγυήσεων είναι ο Carl Schmitt ο οποίος αναφερόμενος στο Σύνταγμα της Βαϊμάρης διέκρινε τα «δικαιώματα» από τις θεσμικές εφαρμογές με κύριο κριτήριο τη θέση των σχετικών διατάξεων εντός του συνταγματικού

κειμένου. Ενώ για το γερμανικό δημόσιο δίκαιο η διάκριση μεταξύ δικαιωμάτων και θεσμικών εφαρμογών έχει ιδιαίτερη σημασία, σε ότι αφορά το ελληνικό δίκαιο η διάκριση δεν έχει ιδιαίτερη πρακτική τουλάχιστον σημασία.

Νομική Διαμόρφωση των Συνταγματικών δικαιωμάτων

Η Magna Charta του 1215 αποτελεί την πρώτη νομική διαμόρφωση των δικαιωμάτων, κατοχυρώνοντας τα απέναντι στους Άγγλους ηγεμόνες. Τη Magna Charta ακολούθησε το 1629 το Petition Of Rights, το 1679 η Habeas Corpus και το Bill of Rights το 1689.

Μέσα από τις κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που διαδέχθηκαν το Μεσαίωνα τα δικαιώματα επανεμφανίζονται σαφώς ενδυναμωμένα και ως κατακτήσεις (κεκτημένα) πλέον των λαών. Η Γαλλική Διακήρυξη του 1789 εκφράζει τη λαϊκή απαίτηση για σεβασμό και προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στη φάση αυτή τα δικαιώματα γίνονται αντιληπτά ως αγαθά που πρέπει να προστατευτούν είτε από το απολυταρχικό κράτος είτε από το δυνάστη είτε από την αυστηρή εκκλησία. Τα διδάγματα της ιστορίας επιβάλλουν την κατοχύρωση των δικαιωμάτων απέναντι στον φορέα της εξουσίας. Υπό το πρίσμα του ορθολογισμού και του φυσικού δικαίου και κάτω από την επιρροή του Διαφωτισμού η ισότητα και η ελευθερία προβάλλουν ως βασικές αρχές. Το σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών του 1787 κατοχυρώνει τα δικαιώματα των Αμερικανών πολιτών και αποτελεί την πρώτη συνταγματική (στην κυριολεξία του όρου) καταγραφή των δικαιωμάτων.

Νομική Διαμόρφωση – Ιστορική εξέλιξη των συνταγματικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανέκυψε ταυτόχρονα με την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα. Τα δικαιώματα

μάλιστα αυτά αποκτούν αυξημένη τυπική ισχύ με την άμεση συνταγματοποίησή τους.

- Το Σύνταγμα της Επιδαύρου του 1822 περιέχει ειδικό τμήμα «Περί των Γενικών Δικαιωμάτων των κατοίκων της επικράτειας της Ελλάδος», στο οποίο επιβάλλει την αρχή της ισότητας και καθιερώνει το σεβασμό της τιμής και της ιδιοκτησίας.
- Το Σύνταγμα του Άστρους του 1823, στο τμήμα «Περί των Πολιτικών Δικαιωμάτων των Ελλήνων» επεκτείνει την προστασία των δικαιωμάτων, εισάγοντας σε αυτά την ελευθεροτυπία και καταργώντας τη δουλεία σε όλη την επικράτεια.
- Το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827, επιτυγχάνει πληρέστερη και αρτιότερη νομοτεχνικά προστασία των δικαιωμάτων στο τμήμα με τίτλο «Δημόσιον Δίκαιον των Ελλήνων». Διατηρούνται λοιπόν τα δικαιώματα που συμπεριλήφθηκαν στα δύο πρώτα Συντάγματα, και σε αυτά προστίθενται η απαγόρευση της δήμευσης και των βασανιστηρίων ενώ ταυτόχρονα θεσμοθετείται και ρυθμίζεται η αναγκαστική απαλλοτρίωση και καθιερώνεται η αρχή της απαγόρευσης της αναδρομικότητας των νόμων.
- Το Σύνταγμα του 1844 προτάσσει τις αρχές της ισότητας και της ελευθερίας και εισάγει την αρχή του *Nula poena sine lege*. Διατηρεί τα δικαιώματα που συμπεριλήφθηκαν στο «Δημόσιο Δίκαιο των Ελλήνων» ενώ προσθέτει σε αυτά το δικαίωμα του αναφέρεσθαι, το άσυλο, το απόρρητο των επιστολών, και ρυθμίζει το ζήτημα του αυτόφωρου εγκλήματος.
- Το Σύνταγμα του 1864 επεκτείνει τις ήδη υπάρχουσες ατομικές ελευθερίες εισάγοντας την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και συνέρχεσθαι, ενισχύει τη θέση του πολίτη απέναντι στη δικαστική εξουσία επιβάλλοντας την επιεικέστερη μεταχείριση των πολιτικών κρατουμένων και επιβάλλοντας την αρχή του φυσικού δικαστή, ενώ ρυθμίζει διεξοδικά και το ζήτημα του όρκου. Η αναθεώρηση του 1911

ενίσχυσε τις ατομικές ελευθερίες εξειδικεύοντας τις έννοιες της προσωπικής ασφάλειας και του ασύλου.

- Το Σύνταγμα του 1927 περιέχει 22 άρθρα τα οποία διατηρώντας και εξειδικεύοντας τα ήδη υπάρχοντα δικαιώματα επεκτείνουν την προστασία του κράτους στις επιστήμες, την τέχνη, τη διδασκαλία, το γάμο και την εργασία, επεκτείνουν το απόρρητο των επιστολών στις νέες μορφές επικοινωνίας και ρυθμίζουν ακόμα και ζητήματα που αφορούν τις διαθήκες.
- Το Σύνταγμα του 1952 περιέχει 18 άρθρα στο κεφάλαιο «Περί του Δημοσίου Δικαίου των Ελλήνων» τα οποία ξεκινώντας από την αρχή της ισότητας και της προσωπικής ελευθερίας επαναλαμβάνουν τα περισσότερα από τα ήδη κατοχυρωμένα δικαιώματα, εξειδικεύουν τις ελευθερίες του τύπου και της έκφρασης και κατοχυρώνουν το δικαίωμα της δωρεάν παιδείας.

Ισχύον Σύνταγμα

Το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα 1975/86/01 περιλαμβάνει 21 άρθρα στο δεύτερο μέρος του με τίτλο «**Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα**». Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το άρθρο 2 παράγραφος 1 το οποίο ορίζει ότι ο σεβασμός και η αξία του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας και το οποίο αν και δε συμπεριλαμβάνεται στο δεύτερο μέρος αποτελεί μια εκ των δύο αρχών (μαζί με το άρθρο 5 παράγραφος 1), οι οποίες διέπουν όλες τις σχετικές με τα δικαιώματα διατάξεις.

Το άρθρο 4 κατοχυρώνει την ισότητα των Ελλήνων, το άρθρο 5 κατοχυρώνει το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, στο άρθρο 6 ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν τη σύλληψη ενώ στη συνέχεια στο άρθρο 7 επαναλαμβάνεται η αρχή «κανένα έγκλημα χωρίς νόμο», και απαγορεύονται τα βασανιστήρια και κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Στο άρθρο 8 κατοχυρώνεται η αρχή του φυσικού δικαστή, ενώ

στα άρθρα 9,10 και 11 κατοχυρώνονται αντίστοιχα το απαραβίαστο της κατοικίας και της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι και το δικαίωμα της συνάθροισης. Στο άρθρο 12 περιέχεται το δικαίωμα σύστασης ενώσεων και μη κερδοσκοπικών σωματείων και στο άρθρο 13 το δικαίωμα της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης. Στο άρθρο 14 κατοχυρώνεται η ελευθερία έκφρασης και τύπου και στο άρθρο 15 ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Το άρθρο 16 θέτει τις επιστήμες, τις τέχνες και την εκπαίδευση υπό την αιγίδα του κράτους και επιβάλλει σε αυτό υποχρεώσεις ιδίως σε ότι αφορά το δικαίωμα στη δωρεάν παιδεία. Το άρθρο 17 προβλέπει την προστασία της ιδιωτικής περιουσίας και συμπληρώνεται από το άρθρο 18 στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και οι σχετικές με την επίταξη ρυθμίσεις. Το απόρρητο της αλληλογραφίας το οποίο είχε κατοχυρωθεί από τα πρώτα συντάγματα περιέχεται στο άρθρο 19 και στη συνέχεια το άρθρο 20 κατοχυρώνει το δικαίωμα στην έννομη προστασία

Το άρθρο 21 επιβάλλει στο κράτος την προστασία της οικογένειας του γάμου της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας, ενώ τα άρθρα 22 και 23 ρυθμίζουν το δικαίωμα της εργασίας και του συνδικαλιζέσθαι αντιστοίχως. Το άρθρο 24 αναφέρεται στην προστασία του περιβάλλοντος και τέλος το άρθρο 25 το οποίο θέτει το κράτος εγγυητή των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του επιβάλλει την υποχρέωση διασφάλισης της ανεμπόδιστης άσκησης τους. Το άρθρο 25 διευρύνει το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων, ρητά πλέον στις σχέσεις ιδιωτών. Βλέπουμε λοιπόν ότι ο δυϊσμός που χαρακτήριζε την παραδοσιακή θεωρία περί δικαιωμάτων παύει να υφίσταται στην ελληνική πραγματικότητα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διατάξεις των άρθρων 5^A και 9^A οι οποίες αποτελούν παράδειγμα της προσαρμογής της έννομης τάξης στις σύγχρονες τεχνολογίες και αναφέρονται στην Κοινωνία της Πληροφορίας και την προστασία των προσωπικών δεδομένων αντίστοιχα.

Κατηγορίες συνταγματικών δικαιωμάτων

Η κλασική διάκριση των δικαιωμάτων σε επιμέρους κατηγορίες ανήκει στον Georg Jellinek ο οποίος αναφέρθηκε σε ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Η διάκριση αυτή όπως είναι προφανές έχει ως κριτήριο το πεδίο εφαρμογής των αντίστοιχων δικαιωμάτων, είναι δηλαδή διάκριση ύλης.¹³

Τα **ατομικά δικαιώματα** χαρακτηρίζονται από ένα κατά βάση αρνητικό περιεχόμενο (*status negativus*). Στρέφονται κατά του κράτους στο οποίο επιβάλλουν να απέχει (*nec facere*) από επεμβάσεις εντός της σφαίρας επιρροής τους.

Τα **πολιτικά δικαιώματα** έχουν ενεργητικό χαρακτήρα (*status activus*), επιβάλλοντας στο κράτος τη συμμετοχή των φορέων τους στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα αποτελεί το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

Τα **κοινωνικά δικαιώματα** έχουν θετικό χαρακτήρα (*status positivus*) υπό την έννοια ότι εξαναγκάζουν το κράτος στην λήψη θετικών μέτρων προκειμένου να εξασφαλιστούν παροχές προς τους φορείς τους. Η έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια του Κοινωνικού Κράτους και αποτελούν τη χαρακτηριστικότερη έκφραση του σύγχρονου κοινωνικού ανθρωπισμού, στα πλαίσια του οποίου τα ήδη υπάρχοντα δικαιώματα διαφοροποιούνται ενώ νέα δικαιώματα διαμορφώνονται.

---

¹³ Κοιμτζόγλου Ελ.Ι. «Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου» 3^η Έκδοση. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη 2003 σελ. 81 επ.

Περιεχόμενο των δικαιωμάτων

Το περιεχόμενο των σύγχρονων δικαιωμάτων διακρίνεται σε *αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό*¹⁴.

Το αμυντικό περιεχόμενο αποκρούει τις προσβολές των δικαιωμάτων και βρίσκει τη συνταγματική του θεμελίωση στην αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας.

Το προστατευτικό περιεχόμενο παρέχει στον φορέα αξίωση παροχής προστασίας και βοήθειας για την απόκρουση της επίθεσης κατά των δικαιωμάτων του. Η συνταγματική θεμελίωση του προστατευτικού περιεχομένου βρίσκεται στη συνταγματική αρχή της προστασίας η οποία στρέφεται μόνο προς το κράτος.

Το διασφαλιστικό περιεχόμενο δημιουργεί για το φορέα του δικαιώματος αξίωση διαφύλαξης και βελτίωσης της θέσης του ανθρώπου και αναλύεται σε δύο επιμέρους αρχές: την αρχή της εξασφάλισης και την αρχή της διεκδίκησης. Η αρχή της διασφάλισης είναι εμφανής σε πληθώρα διατάξεων¹⁵ και η αρχή της διεκδίκησης μπορεί να αναγνωρισθεί στο περιεχόμενο της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 23, η οποία αναφέρεται στο δικαίωμα της απεργίας. Η αρχή της εξασφάλισης από την άλλη δεν αποτελεί γενική αρχή αλλά προβλέπεται εξαιρετικά όπως για παράδειγμα το δικαίωμα της δημόσιας δωρεάν παιδείας.

---

¹⁴ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Γενικό μέρος Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε. (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) 2005. Σελ.148 επ.

¹⁵ Βλ. Σύνταγμα άρθρο 25 παράγραφος 1 « όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση τους», άρθρο 23 παράγραφος 1 «Το Κράτος λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας...»

Φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων

Καταρχάς κάθε φυσικό πρόσωπο είναι φορέας δικαιωμάτων¹⁶. Τα συνταγματικά δικαιώματα στην πλειοψηφία τους τουλάχιστον δεν επιφυλάσσονται μόνο στους Έλληνες πολίτες, πλην των πολιτικών δικαιωμάτων που αναφέρονται μόνο σε αυτούς και συγκεκριμένα τη θέση τους εντός του συστήματος διακυβέρνησης.

Εκτός όμως από τα φυσικά πρόσωπα, είναι γενικότερα αποδεκτό από τη σύγχρονη νομική θεωρία ότι φορείς των δικαιωμάτων είναι τόσο τα νομικά πρόσωπα, όσο και οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Η αποδοχή αυτή αποτελεί άμεση συνέπεια της διεύρυνσης του προστατευτικού πεδίου του Συντάγματος.

Αποδέκτες των συνταγματικών δικαιωμάτων

Το ζήτημα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας αλλά και σε σχέση με την κατανόηση της οντολογικής διάστασης και πρακτικής εφαρμογής των δικαιωμάτων στη σύγχρονη κοινωνία.

Κατά την παραδοσιακή θεωρία τα δικαιώματα στρέφονται αποκλειστικά κατά του κράτους και περιορίζουν την εξουσία του θέτοντας όρια υποκειμενικής φύσης. Το σύγχρονο κοινωνικό κράτος, όπως διαμορφώθηκε μέσα από τις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις αδυνατεί να προστατεύσει τα δικαιώματα των πολιτών ακόμα και αν αυτά τα προσεγγίσουμε ως *stricto sensu* ατομικά. Από την αρχή της σύλληψης τους τα δικαιώματα είχαν θέση αξιώματος. Οι παραδοσιακές θεωρίες, αδυνατούσαν να συλλάβουν την σημασία του *erga omnes* χαρακτήρα των δικαιωμάτων. Η πρακτική όμως πολύ συχνά προλαβαίνει τη θεωρία και αυτό συνέβη στην

---

¹⁶ Ράικος Γ. Αθανάσιος. «Συνταγματικό Δίκαιο-Θεμελιώδη Δικαιώματα. 2^{ος} Τόμος, 2^η έκδοση. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 2002 σελ 31 επ.

περίπτωση των δικαιωμάτων. Η ανάγκη προστασίας των ανθρώπων όχι μόνο σε σχέση με την κρατική εξουσία αλλά και σε σχέση με την ιδιωτική πρωτοβουλία έγινε εμφανής από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή έπαιξε ο θεωρητικός C. Schmitt, ο οποίος το 1931 εξέδωσε ένα άρθρο με τίτλο « *Die Wendung zum Totalen Staat, in Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar*»¹⁷. Σύμφωνα με το μεγάλο θεωρητικό η εφαρμογή των δικαιωμάτων δε περιορίζεται στο πεδίο εφαρμογής του Δημοσίου Δικαίου αλλά εισάγει κανόνες γενικής εφαρμογής που σκοπό έχουν να προστατεύσουν το άτομο όχι μόνο από ένα παρεμβατικό κράτος αλλά και από την ιδιωτική εξουσία, η οποία στα χρόνια που ακολούθησαν την καθιέρωση του φιλελευθερισμού επαναπροσδιορίστηκε και ισχυροποιήθηκε σε βαθμό τέτοιο που κατέστησε την προγενέστερη θεωρία περί συνταγματικών δικαιωμάτων ανεπαρκή¹⁸.

Η ανεπάρκεια αυτή έγινε αποδεκτή ακόμα και από τους παραδοσιακούς θεωρητικούς η οποίοι προέβησαν στην εισαγωγή της αρχής της τριτενέργειας. Η αρχή της τριτενέργειας αποτελεί την σιωπηρή παραδοχή της ανεπάρκειας της παραδοσιακής θεωρίας και επιβάλλεται ως συμπλήρωμα της.

Στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα η τριτενέργεια εκφράζεται μέσα από τη διάταξη του άρθρου 25 παράγραφος 1 του ισχύοντος αναθεωρημένου συντάγματος, η οποία επεκτείνει το παραδοσιακό πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων και στο πεδίο των ιδιωτικών συναλλαγών.

---

¹⁷Schmitt Carl, *Die Wendung zum Totalen Staat, in Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar*, Genf, Versailles 1923-1939, at 166-78(3d ed. 1994).

¹⁸Alexy Robert «A theory of Constitutional Rights» Oxford University Press 2002.

Β΄ ΜΕΡΟΣ:ΣΥΡΡΟΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ζητήματα εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων

Η εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων σημαίνει την υλοποίηση των κανονιστικών τους διατάξεων στην καθημερινή ζωή των πολιτών και όπως έγινε σαφές αφορά τόσο τις σχέσεις κράτους-πολιτών όσο και τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους. Το Σύνταγμα αποτελεί στην πραγματικότητα το θεμελιώδη νόμο κάθε κράτους. Οι συνταγματικές ρυθμίσεις όχι μόνο υπερισχύουν της κοινής νομοθεσίας αλλά αποτελούν και κριτήριο νομιμότητας των τελευταίων.

Στην πραγματικότητα τα συνταγματικά δικαιώματα καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης δραστηριότητας και η κοινή νομοθεσία αποτελεί την πιο εξειδικευμένη ρύθμιση ειδικότερων περιστάσεων. Είναι προφανές ότι οι ρυθμίσεις της ποινικής δικονομίας που αφορούν τη σύλληψη και την προσαγωγή υπόπτου αποτελούν εξειδικεύσεις των δικαιωμάτων που περιέχονται στο άρθρο 6 του Συντάγματος ενώ οι ρυθμίσεις του νόμου 1264/1982 αποτελούν πιο εξειδικευμένες ρυθμίσεις του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος του συνδικαλιζέσθαι.

Συρροή συνταγματικών δικαιωμάτων

Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι η νομική ακόμα και η γενική συνταγματική πρόβλεψη δεν μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις μορφές της ανθρώπινης δράσης. Η μοναδικότητα της κάθε περίπτωσης είναι αντίστοιχη

της μοναδικότητας του κάθε ανθρώπου καθώς και των ιδιαίτερων περιστάσεων που την διαμορφώνουν.

Υπάρχει δε περίπτωση μια και μόνη ανθρώπινη δραστηριότητα να εμπίπτει στην προστατευτική σφαίρα διαφορετικών δικαιωμάτων. Ως συρροή δικαιωμάτων χαρακτηρίζουμε την υπαγωγή μιας και μόνης ανθρώπινης δραστηριότητας σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Η συρροή δικαιωμάτων παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τη συρροή του ποινικού κώδικα¹⁹, η οποία διακρίνεται σε δύο επιμέρους κατηγορίες: τη φαινομενική συρροή και την αληθή συρροή.

Φαινομενική συρροή

Σε πολλές περιπτώσεις το ζήτημα της συρροής δεν είναι πραγματικό. Πρόκειται για τις περιπτώσεις στις οποίες ειδικός νόμος (κανόνας) ρυθμίζει μια σχέση που θα μπορούσε (απουσία του ειδικού κανόνα) να υπαχθεί σε γενικότερο κανόνα. Πρόκειται για την εφαρμογή της αρχής *lex specialis derogat legi generali*. Σε αυτές τις περιπτώσεις η ειδική διάταξη υπερισχύει της γενικής. Η αρχή *lex specialis derogat legi generali* έχει απόλυτη ισχύ και δεν αφήνει περιθώρια εφαρμογής της γενικής διάταξης ακόμα και αν η τελευταία θα οδηγούσε σε πιο «δίκαιο» και επιθυμητό αποτέλεσμα. Τα περισσότερα δικαιώματα εξάλλου, καθώς και οι περισσότερες νομικές διατάξεις αποτελούν εξειδίκευση προγενέστερων δικαιωμάτων και διατάξεων. Το Σύνταγμα κατοχύρωσε σε πρώτη φάση τα λεγόμενα μητρικά δικαιώματα από τα οποία προέκυψαν στη συνέχεια νεότερα δικαιώματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο 2 παρ. 1 το οποίο επιβάλλει στην πολιτεία ως πρωταρχική υποχρέωση το σεβασμό και την προστασία του ανθρώπου. Το περιεχόμενο του άρθρου 2 παρ. 1 αποτελεί μητρικό δικαίωμα από το οποίο προκύπτουν όλα τα δικαιώματα, τα οποία αποτελούν εξειδικεύσεις του.

---

¹⁹ Ράικος Γ. Αθανάσιος « Σύνταγματικό Δίκαιο» Τόμος II Θεμελιώδη δικαιώματα (2002)

Δεύτερη σε βαθμό γενικότητας είναι η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 στην οποία κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας. Το βασικό αυτό δικαίωμα βρίσκει εξειδίκευση σε επιμέρους διατάξεις όπως για παράδειγμα το άρθρο 22 το οποίο αναφέρεται μεν στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου αλλά συγκεκριμένα σε σχέση με το θεσμό της εργασίας.

Αν και θα μπορούσε να θεωρήσει κανείς ότι η αρχή του *lex specialis derogat legi generali* επιλύει το ζήτημα της εφαρμοστέας διάταξης, στην πραγματικότητα τα πράγματα διαφέρουν. Η σχέση ειδικού και γενικού είναι αλληλοσυμπληρωματική σχέση. Συμβαίνει λοιπόν, στις περιπτώσεις όπου οι σχετικές «συρρέουσες» διατάξεις είναι συμβατές μεταξύ τους, να αποτελεί ζήτημα ερμηνείας κατά πόσο η ειδική διάταξη συμπληρώνει, τροποποιεί ή αναιρεί το περιεχόμενο της γενικής.

Αληθής Συρροή

Εκτός από τις περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν, όπου δηλαδή υπάρχει σχέση ειδικού προς γενικό, υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η σχέση είναι μερικής επικάλυψης. Αυτό συμβαίνει όταν τα επιμέρους στοιχεία μιας ανθρώπινης δραστηριότητας υπάγονται αποκλειστικά στη μία ή την άλλη διάταξη, ενώ άλλα στοιχεία της και στις δύο διατάξεις ταυτόχρονα. Σε αυτές τις περιπτώσεις μιλάμε για πραγματική, αληθή συρροή δικαιωμάτων.

Σχέση σύγκρουσης και συρροής δικαιωμάτων

Έχει υποστηριχθεί από υπέρμαχους της παραδοσιακής θεωρίας ότι για να αποφευχθεί η σύγκρουση των δικαιωμάτων θα πρέπει να θέσουμε περιορισμούς στα ίδια ή στην άσκηση τους. Σύγκρουση δικαιωμάτων έχουμε όταν η ταυτόχρονη αναγνώριση και άσκηση δικαιωμάτων από δύο ή

περισσότερους φορείς οδηγεί στον περιορισμό του δικαιώματος ενός από τους φορείς. Από τη σύγκρουση αυτή θα πρέπει να διακρίνουμε τη συρροή δικαιωμάτων, η οποία προκύπτει από την ταυτόχρονη αναγνώριση και άσκηση πολλών δικαιωμάτων από τον ίδιο όμως φορέα²⁰.

Το ζήτημα αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η λογική επιβάλλει να δεχτούμε ότι δύο δικαιώματα που ασκούνται νόμιμα παραμένουν μέσα στα πλαίσια της νομιμότητας. Αυτό ισχύει και στην πραγματικότητα. Οι δύο φορείς είτε ασκούν τα δικαιώματα τους νόμιμα είτε παράνομα. Η σύγκρουση αυτή αποτελεί απλό νομικοτεχνικό εμπόδιο. Η σύγχρονη έννομη τάξη, έχοντας ξεπεράσει τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την ατομικιστική θεώρηση των δικαιωμάτων, οδηγεί στην άρση της φαινομενικής αυτής σύγκρουσης. Τα δικαιώματα δεν περιορίζονται αλλά οριοθετούνται. Κατά συνέπεια στις περιπτώσεις που τα δικαιώματα δύο φορέων φαίνονται να συγκρούονται, στην πραγματικότητα ο ένας από τους δύο έχει προσβάλλει τα δικαιώματα του άλλου. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η *prima facie* νόμιμη άσκηση δικαιώματος, μπορεί να καταστεί παράνομη, σε περίπτωση που ο φορέας του ξεπεράσει τα όρια της άσκησης του. Πρόκειται λοιπόν για κατάχρηση του δικαιώματος (*ultra vires*) και όχι για σύγκρουση δικαιωμάτων.

Παραδείγματα Συρροής Δικαιωμάτων

Η συρροή δικαιωμάτων δεν αποτελεί την εξαίρεση στον κανόνα αλλά το σύνηθες φαινόμενο. Σκόπιμο θεωρείται σε αυτό το σημείο να παρατεθούν παραδείγματα συρροής δικαιωμάτων από την καθημερινή μας ζωή.

- Η πολιτική συγκέντρωση στην οποία ανακοινώνεται η ίδρυση νέου πολιτικού κόμματος εμπίπτει στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας), στο άρθρο 14 παρ. 1 (ελευθερία έκφρασης και

---

²⁰ Ράικος Γ. Αθανάσιος, Συνταγματικό Δίκαιο-Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2^{ος} Τόμος, 2^η έκδοση, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

διάδοσης ιδεών), στο άρθρο 11 (ελευθερία συνέρχεσθαι) καθώς και στο άρθρο 29 παρ. 1(ελευθερία ίδρυσης πολιτικών κομμάτων)

- Η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή (πериουσία του Πανεπιστημίου Αθηνών) από φοιτητή (του προαναφερθέντος ιδρύματος), για τη συλλογή ηλεκτρονικών πληροφοριών που αφορούν τη μεταπτυχιακή εργασία του, εμπίπτει στο άρθρο 16 (δικαίωμα δωρεάν παιδείας) καθώς και στο άρθρο 5^Α2 (δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας).
- Η κυκλοφορία εφημερίδας πολιτικού περιεχομένου εμπίπτει στο άρθρο 14 (διάδοση στοχασμών) και στο άρθρο 5 παρ. 1 (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας)
- Φοιτητής της Σχολής Καλών Τεχνών ζωγραφίζει έργο στο οποίο εκφράζει τις πολιτικές του πεποιθήσεις. Η δραστηριότητα αυτή εμπίπτει στο άρθρο 16 (Δημόσια παιδεία), καθώς και στο άρθρο 14 (ελευθερία διάδοσης στοχασμών). Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για δύο διαφορετικής φύσης δικαιώματα τα οποία στην εν λόγω δραστηριότητα του φοιτητή απλώς διασταυρώνονται.
- Η απόφαση πολίτη να εγγραφεί σε πολιτικό κόμμα εμπίπτει στο άρθρο 29 (δικαίωμα συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα) και στο άρθρο 5 (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας) Στην περίπτωση αυτή, τα δύο άρθρα έχουν σχέση ειδικού προς γενικό (γενική είναι η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας και ειδική η διάταξη του άρθρου 29 η οποία εξειδικεύει την ελευθερία του άρθρου 5.)

Ζητήματα περιορισμών

Ιδιαίτερο πρόβλημα δημιουργείται σε περίπτωση που τα διασταυρούμενα δικαιώματα τα οποία εμπίπτουν σε μια ανθρώπινη δραστηριότητα, αποτελούν αντικείμενο διαφορετικής έκτασης περιορισμών.

Ένα παράδειγμα αποτελεί η ήσυχη χωρίς όπλα συνάθροιση μαρτύρων του Ιεχωβά όπου ένας από αυτούς αναλύει ζητήματα που αφορούν τη θρησκευτική τους πίστη. Στην περίπτωση αυτή συρρέουν τα δικαιώματα του άρθρου 13 (ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης), του άρθρου 14 (ελευθερία διάδοσης ιδεών) και του άρθρου 11 (ελευθερία συνέρχεσθαι). Σύμφωνα με το συνταγματικό κείμενο οι περιορισμοί που επιβάλλονται σε κάθε μία από τις διατάξεις αυτές είναι διαφορετικοί. Το άρθρο 13 προβλέπει ότι η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Το άρθρο 14 θεσπίζει επιφύλαξη νόμου. Το άρθρο 11 όμως δεν επιβάλλει περιορισμούς. Το ερώτημα σε αυτή την περίπτωση είναι αν θα πρέπει να επιβληθούν περιορισμοί και αν ναι ποίοι περιορισμοί.²¹

Προτεινόμενες λύσεις σχετικά με το ζήτημα της συρροής

Το ζήτημα της συρροής των δικαιωμάτων έχει απασχολήσει τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία. Μέχρι σήμερα έχουν προταθεί 4 απόψεις προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα οποιαδήποτε προβλήματα προκύπτουν.

Η πρώτη άποψη υποστηρίζει ότι θα πρέπει να δίνεται προβάδισμα στο περισσότερο περιορισμένο δικαίωμα. Η περιοριστική αυτή άποψη σκοπό έχει να περιορίσει την πιθανή κατάχρηση των δικαιωμάτων.

Η δεύτερη άποψη υποστηρίζει το ακριβώς αντίθετο: Θα πρέπει να δίνεται προβάδισμα στο λιγότερο περιορισμένο δικαίωμα. Η άποψη αυτή εκφράζει τη γενική αρχή *in dubio pro libertate*, η οποία επιβάλλει σε ζητήματα ελευθερίας την εφαρμογή των λιγότερων περιορισμών. Αν και η άποψη αυτή φαίνεται να αντιμετωπίζει το ζήτημα προς όφελος του φορέα του δικαιώματος, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ταυτόχρονα υπονομεύει τη θέση του αμυνόμενου απέναντι στο φορέα των εν λόγω δικαιωμάτων. Θα πρέπει να σημειωθεί σε

---

²¹ Τσάτσος Θ. Δημήτρης, «Συνταγματικό δίκαιο-Θεμελιώδη δικαιώματα» Τόμος Γ Ι Γενικό μέρος, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (1988) Σελ 291 επ.

αυτό το σημείο ότι η αρχή *in dubio pro libertate* εκφράζει περισσότερο τις αντιλήψεις της ξεπερασμένης πλέον ατομικιστικής θεωρίας.

Μια τρίτη άποψη επιβάλλει παράλληλα με την εφαρμογή των κανόνων συρροής και μία στάθμιση συμφερόντων²².

Υπάρχει τέλος και η άποψη σύμφωνα με την οποία η συρροή των δικαιωμάτων μπορεί και θα πρέπει να αποφευχθεί με την όσο δυνατό ακριβέστερη οριοθέτηση του περιεχομένου τους.

Όλες οι παραπάνω απόψεις εμπεριέχουν σοβαρούς κινδύνους. Ο υπερβολικός περιορισμός της πρώτης άποψης, η δυνατότητα κατάχρησης της δεύτερης άποψης και οι κίνδυνοι από την *ad hoc* εκτίμηση και ιεράρχηση των συρρεόντων δικαιωμάτων που προτείνεται από την Τρίτη άποψη, δε φαίνεται να εξυπηρετούν την πραγματική συνταγματική επιταγή αλλά ούτε και την ασφάλεια του νόμου. Εξάλλου σχετικά με τη στάθμιση συμφερόντων, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τη θέση του Α. Ι. Μάνεση, ο οποίος ορθώς υποστηρίζει ότι το Σύνταγμα δεν καθιερώνει καμία ιεράρχηση μεταξύ των ατομικών ελευθεριών²³. Πιο ουσιαστική και συνεπής τόσο με την ελληνική όσο και με τη γερμανική νομολογία είναι η άποψη η οποία αντιλαμβάνεται τη ρύθμιση που προκύπτει από τη συρροή και σύνθεση των δικαιωμάτων ως μια ενιαία ρύθμιση η οποία διέπεται από την αρχή της όσο δυνατό μεγαλύτερης συνταγματικής προστασίας.

Γ ΜΕΡΟΣ: Νομολογία

Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να εξετάσουμε τη θέση των ελληνικών δικαστηρίων σε περιπτώσεις όπου παρατηρείται συρροή συνταγματικών δικαιωμάτων. Αναφέρονται μια απόφαση του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου, δύο αποφάσεις του Συμβουλίου Επικρατείας, μια απόφαση του Αρείου Πάγου

---

²² Τσάτσος Θ. Δημήτρης, «Συνταγματικό δίκαιο-Θεμελιώδη δικαιώματα» Τόμος Γ Ι Γενικό μέρος, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (1988) Σελ 292 επ.

²³ Μάνεσης Ι Αριστόβουλος. «Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες» 4^η έκδοση, εκδ. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη (1982)

και τέλος μια χαρακτηριστική απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών.

Υπόθεση *Επιδόματος Οικογενειακών Βαρών*

Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο

Αρ. Απόφασης 3

Έτος 2001

Στην περίπτωση αυτή η παράγραφος 6 του άρθρου 11 του νόμου 1505/1984 απέκλειε την καταβολή του επιδόματος και στους δύο συζύγους οι οποίοι εργάζονται στο Δημόσιο και τους επέβαλλε να επιλέξουν σε ποιόν από τους δύο θα καταβάλλεται.

Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο έκρινε ότι το περιεχόμενο του άρθρου 11 παρ.6 του ν. 1505/1984, βρίσκεται σε αντίθεση με τις διατάξεις του άρθρου 4 παρ. 1 και 21 παρ.1 τα οποία προβλέπουν ότι «όλοι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» και ότι η «οικογένεια ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους» αντίστοιχα. Κατά συνέπεια επέβαλε την εφαρμογή του γενικού κανόνα της παραγράφου 1 του άρθρου 11, σύμφωνα με την οποία οι δύο έγγαμοι δημόσιοι υπάλληλοι δικαιούνται να λαμβάνουν αδιακρίτως ολόκληρο το επίδομα.

Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο αίροντας την αμφισβήτηση που ανέκυψε μεταξύ του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του Συμβουλίου της Επικρατείας και νομολογώντας ότι η διάταξη του άρθρου 11 παρ.6 του ν. 1505/1984 είναι αντισυνταγματική, δεν περιορίστηκε στην αναφορά μόνο του άρθρου 4 παρ.1 του Συντάγματος, αλλά αναφέρθηκε και στο άρθρο 21 παρ. 1, δεν προβαίνει σε επιλογή μεταξύ των δύο, αλλά τις εξετάζει σωρευτικά.

Υπόθεση *ΤΕΑΠΟΚΑ*

Συμβούλιο της Επικρατείας

Αρ. Απόφασης 953

Έτος 1999

Το ΣτΕ εξετάζοντας την αίτηση αναίρεσης του Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης (ΤΕΑΠΟΚΑ) έκρινε ως αντισυνταγματική τη διάταξη του άρθρου 38 του νόμου 1902/1990 με την οποία αντικαταστάθηκε η προγενέστερη διάταξη του άρθρου 39 του ν. 1469/1984 ως τρόπος υπολογισμού των συντάξεων του προσωπικού οργανισμών κοινωνικών ασφαλίσεων. Το άρθρο 38 του 1902/1990 όριζε επίσης ότι παραγράφονται οι αξιώσεις κατά του ΤΕΑΠΟΚΑ για αύξηση συντάξεων από την έναρξη ισχύος του άρθρου 39 του ν. 1469/1984 με την προϋπόθεση ότι μέχρι την έναρξη ισχύος του άρθρου 38 του ν. 1902/1990 δεν είχαν εκδοθεί αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις. Τέλος καταργούσε όλες τις σχετικές εκκρεμείς δίκες σε οποιονδήποτε βαθμό.

Κρίνοντας τη διάταξη του άρθρου 38 του ν. 1902/1990 ως αντισυνταγματική το ΣτΕ έκρινε ότι ο κοινός νομοθέτης δε μπορεί να θεσπίσει παραγραφή αξιώσεων που απορρέουν από τις ουσιαστικές ρυθμίσεις οι οποίες ίσχυαν μέχρι την αναδρομική κατάργησή τους, τόσο για τις περιπτώσεις για τις οποίες έχουν εκδοθεί τελεσίδικες αποφάσεις, όσο και για τις περιπτώσεις που αφορούν εκκρεμείς δίκες ενώπιον του Αναιρετικού.

Το ΣτΕ έλαβε υπ' όψη του και αναφέρθηκε στο άρθρο 4 παρ.1, 20 παρ. 1 και 26 του Συντάγματος, αλλά και στο άρθρο 6 της Σύμβασης της Ρώμης. Αν και το ratio της απόφασης περιστρέφεται κυρίως γύρω από το άρθρο 26 του Συντάγματος, είναι σαφές ότι η απόφαση έλαβε υπ' όψη το περιεχόμενο όλων των παραπάνω άρθρων, προέβη δηλαδή στη συνθετική ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων για να αποφανθεί ότι η μεταβολή ουσιαστικών ρυθμίσεων ακόμα και αναδρομικά, επιτρέπεται στο βαθμό που δε θίγει εκτός των άλλων και το δεδικασμένο.

Υπόθεση Γυμνασιάδα 1998

Συμβούλιο της Επικρατείας

Αρ. Απόφασης 3699

Έτος 1998

Η παρούσα υπόθεση αφορούσε την 2/7-9-1998 πράξη της κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής Αθλητικών Δραστηριοτήτων, η οποία απέκλειε μαθητή της Γ Γυμνασίου από τον Παγκόσμιο Αγώνα Γυμναστικής που θα λάμβανε χώρα στη Σαγκάη της Κίνας μεταξύ 12 και 19 Οκτωβρίου του 1998. Ακυρώνοντας την προαναφερθείσα πράξη το ΣτΕ έκρινε ως αντισυνταγματική την Γ4/232/5-3-1998 η οποία αποτέλεσε το νομικό έρεισμα της.

Η προκήρυξη της Διεθνούς Ομοσπονδίας Σχολικού Αθλητισμού έθετε μεταξύ άλλων ως προϋπόθεση συμμετοχής στη Γυμνασιάδα τη γέννηση των αθλητών μεταξύ των ετών 1981 και 1985. Αν και ο νεαρός μαθητής είχε γεννηθεί το 1983 και πληρούσε και κατά τα λοιπά τις προϋποθέσεις της προκήρυξης αποκλείστηκε από τη συμμετοχή του στην ελληνική ομάδα, λόγω του ότι βάσει της υπουργικής απόφασης 207/6-4-1998, δικαίωμα συμμετοχής στη Γυμνασιάδα θα είχαν μόνο όσοι προκρίθηκαν στους Πανελλήνιους Αγώνες και στους οποίους συμμετείχαν μόνο μαθητές Λυκείου.

Ακυρώνοντας την υπουργική απόφαση το ΣτΕ νομολόγησε ότι βρίσκεται σε αντίθεση με σειρά διατάξεων συμπεριλαμβανομένων των άρθρων 16 παρ. 9 (...Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους..), 4 παρ.1 το οποίο αναφέρει ότι όλοι οι έλληνες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, αλλά και με το άρθρο 5 παρ. 1 στο οποίο ορίζεται ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύξει ελεύθερα την προσωπικότητα του.

Βλέπουμε λοιπόν ότι και πάλι το ΣτΕ δεν αρκείται στην επίκληση μιας και μόνο διάταξης για να κρίνει ως αντισυνταγματική την υπουργική απόφαση Γ4/232/5-3-1998. Η προσέγγιση του δικαστηρίου έγινε βάσει της συνθετικής ερμηνείας των διατάξεων ακόμα και αν στην προκειμένη περίπτωση θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι οι διάταξη του άρθρου 16 παρ. 9 βρίσκεται σε σχέση ειδικού προς γενικό με τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1, το ΣτΕ αναφέρεται και στις δύο διατάξεις.

Υπόθεση ΕΔΟΕΑΠ

Άρειος Πάγος

Αρ. Απόφασης 65

Έτος 2003

Ο Άρειος Πάγος έκρινε ως αντισυνταγματική τη διάταξη του άρθρου 3 παρ. 1 του ν. 248/1267 η οποία έθετε ως προϋπόθεση για την ασφάλιση δημοσιογράφου τη συμμετοχή του ως μέλος στην Ένωση Συντακτών. Κάνοντας δεκτή την αίτηση αναίρεσης κατά της απόφασης του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, αναφέρθηκε σωρευτικά στο περιεχόμενο των άρθρων 22 παρ. 5 και 12 παρ. 1 του Συντάγματος και ακολουθώντας τη συνθετική προσέγγιση στο ζήτημα της συρροής έκρινε ότι η συνδικαλιστική ελευθερία εμπεριέχει και αρνητικό δικαίωμα (το δικαίωμα του μη συνδικαλιζέσθαι), ενώ η υποχρέωση κοινωνικής ασφάλισης επεκτείνεται σε όλους τους επαγγελματίες του κλάδου τον οποίο καλύπτει ο εκάστοτε ασφαλιστικός οργανισμός.

Υπόθεση **Τελευταίος Πειρασμός**

Μονομελές Πρωτοδικείο Αθήνας

Αρ. Απόφασης 17115

Έτος 1988

Στην υπόθεση αυτή το Μονομελές Πρωτοδικείο διέταξε την απαγόρευση της διάθεσης και την κατάσχεση της ταινίας του Μάρτιν Σκορτσέζε «ο Τελευταίος Πειρασμός», στην οποία ο Χριστός παρουσιάζεται να έχει ανθρώπινα πάθη. Η ταινία ενόχλησε μεγάλη μερίδα πολιτών οι οποίοι αισθάνθηκαν ότι θίγεται το θρησκευτικό τους συναίσθημα.

Το δικαστήριο αναφέρθηκε στις διατάξεις των άρθρων 5 (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας), 13 (ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης), 14 (ελευθερία διάδοσης στοχασμών) και στο άρθρο 106 παρ. 2 το οποίο ορίζει ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Έκρινε πως αν και στόχος του δημιουργού είναι η καλλιτεχνική δημιουργία η οποία αποτελεί συνταγματικά κατοχυρωμένο αγαθό, η τελευταία υπόκειται στις οριοθετήσεις που επιβάλλονται από το σεβασμό στα δικαιώματα των άλλων και συγκεκριμένα του θρησκευτικού συναίσθηματος.

Για άλλη μια φορά το δικαστήριο προσεγγίζει τις συρρέουσες διατάξεις ως συνθέτουσες μια ενιαία ρύθμιση, η οποία εν προκειμένω οριοθετεί (και όχι περιορίζει) το δικαίωμα του δημιουργού.

Επίλογος- Βασικά Συμπεράσματα

Διανύουμε μια νέα εποχή σε ότι αφορά τα συνταγματικά δικαιώματα. Το τέλος της εποχής του φιλελεύθερου κράτους, έχει φέρει στο προσκήνιο την ανάγκη νέας θεωρητικής θεμελίωσης των δικαιωμάτων. Η έννοια του κοινωνικού ανθρωπισμού μας κατευθύνει προς ένα κράτος δικαίου με την ουσιαστική έννοια του όρου. Η απόρριψη του δυαδισμού, η αποδοχή της «οριζόντιας» εφαρμογής των δικαιωμάτων, της εφαρμογής τους δηλαδή σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων, έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση των παραδοσιακών εννοιών σε ότι αφορά τα δικαιώματα, το πεδίο εφαρμογής τους καθώς και τη σχέση τους με άλλους τομείς της επιστήμης του δικαίου.

Σε σχέση με το πρόβλημα της συρροής των δικαιωμάτων, παρατηρούμε ότι νομολογία και θεωρία τείνουν να συγκλίνουν στο βαθμό που το δικαίωμα παύει να αντιμετωπίζεται ως μια στατική και συμπαγής έννοια. Γίνεται πλέον αποδεκτό ότι τα δικαιώματα, ως έννοιες έχουν απόλυτη ισχύ, αλλά οι διαστάσεις τους δεν παραμένουν αμετάβλητες σε σχέση με το περιβάλλον μέσα στο οποίο επιδρούν. Παύουμε πλέον να μιλάμε για περιορισμό και για σύγκρουση των δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα είναι ανεπίδεκτα περιορισμού και πολύ απλά οριοθετούνται τόσο σε πραγματικό όσο και σε οντολογικό επίπεδο.

Η ενότητα δικαίου γίνεται σαφέστερη σήμερα και το ζήτημα της συρροής μας βοηθά να κατανοήσουμε τουλάχιστον σε συνταγματικό επίπεδο ότι όλα ξεκινούν από την κοινή αποδοχή του σεβασμού και της αξίας του

ανθρώπου²⁴ Τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο η ανθρώπινη αξία τίθεται ως σύστημα αναφοράς πάνω στο οποίο θα εξελιχθεί και θα διαμορφωθεί το δικαίκο οικοδόμημα. Η οικουμενική αποδοχή της αρχής αυτής όπως γίνεται εμφανής σε εθνικό²⁵, ευρωπαϊκό²⁶, αλλά και διεθνές επίπεδο²⁷ επιβάλλει την ερμηνεία των εξειδικευμένων κανόνων δικαίου, μέσα από το πρίσμα της.

Κατά συνέπεια, η συρροή των δικαιωμάτων είναι αναπόφευκτη, εφόσον όλες οι συνταγματικές διατάξεις, αποτελούν εξειδικεύσεις αλλά και συρρέουν από την πανανθρώπινη αυτή αξία, την καταστατική αρχή η οποία υποστασιοποιείται νομικά με την ενσωμάτωση της στο συνταγματικό κείμενο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή επιδιώκεται μια προσπάθεια κατανόησης του ζητήματος της συρροής των συνταγματικών δικαιωμάτων, αφού πρώτα εξετάσουμε την έννοια των συνταγματικών δικαιωμάτων και των θεωριών πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η διαμόρφωση τους. Μέσα από την εξέλιξη του πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ασκούνται τα συνταγματικά δικαιώματα, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η συρροή αποτελεί αναπόφευκτη πραγματικότητα, ενώ η σύγκρουση αποτελεί συνέπεια της ελλιπούς κατανόησης των δικαιωμάτων καθώς και του περιεχομένου τους.

Τέλος παρατίθεται σχετική νομολογία, μέσω της οποίας οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι όπως η νομική επιστήμη, έτσι και τα δικαιώματα δεν αποτελούν στατική έννοια αλλά εξελίσσονται παράλληλα με την κοινωνία την οποία υπηρετούν.

---

²⁴ Στο ελληνικό Σύνταγμα η αρχή αυτή περιέχεται στο άρθρο 2 παρ.1

²⁵ Άρθρο 1 του Γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου

²⁶ Άρθρο 1 των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Charter of Fundamental Rights of the European Union)

²⁷ Άρθρο 1 της Διεθνούς Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (UDHR)

SUMMARY

The objective of this paper is to examine and discuss the confluence of constitutional rights. Prior to this however, it is necessary to address the issue of constitutional rights themselves, including the theories upon which they were based and evolved over the years. After examining the development of the political, social and economic environment within which the constitutional rights are to be exercised, we conclude that confluence is inevitable and also that the issue of conflict arises only as a result of the lack of comprehension of the meaning and content of rights.

Before we conclude, we examine relevant case law, only to demonstrate that rights as well as legal theory itself do not remain unchanged, but rather than this they tend to evolve and adjust to the requirements of the society they serve.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ

Συνταγματικά Δικαιώματα	Constitutional Rights
Θεμελιώδη Δικαιώματα	Fundamental Rights
Περιορισμός	Restriction
Εφαρμογή δικαιωμάτων	Implementation of rights
Υποκειμενική Θεωρία	Subjective Theory
Αντικειμενική Θεωρία	Objective Theory
Πολιτικά Δικαιώματα	Civil Rights
Ανθρώπινα δικαιώματα	Human Rights
Κοινωνικά Δικαιώματα	Social Rights
Συρροή	Confluence

Πίνακας Αποφάσεων

Όνομασία Απόφασης	Δικαστήριο	Αριθμός Απόφασης	Έτος
Επίδομα Οικογενειακών Βαρών	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο	3	2001
ΤΕΑΠΟΚΑ	Συμβούλιο της Επικρατείας	953	1999
Γυμνασιάδα 1998	Συμβούλιο της Επικρατείας	3699	1998
ΕΛΟΕΑΠ	Άρειος Πάγος	65	2003
Τελευταίος Πειρασμός	Μονομελές Πρωτοδικείο Αθήνας	17115	1988

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- ✚ **Hall R. & Woolhouse R.** “80 years of Locke Scholarship” A bibliographical Guide. Edinburgh University Press (1983)
- ✚ **Alexy Robert** «A theory of Constitutional Rights» Oxford University Press (2002)

- ✚ **Duguit Leon**, “*Le droit social le droit individual et la transformation de l’Etat*” 3rd ed. Paris(1922)

- ✚ **Duguit Leon** “*Law in the Modern State*” New York H. Fertig (1970)

- ✚ **Friedrich Carl Joachim**. «*The Philosophy of Law in Historical Perspective*» (2nd Edition) Oxford (1963)

- ✚ **Jellinek Georg** “*Algemeine Staatslehre*” Berlin (1919)

- ✚ **Kelsen Hans** “*The pure Theory of Law*” University of California Press Berkeley, CA (1967)

- ✚ **Kelsen Hans**, “*Aristotle’s Doctrine of Justice*”.”What is Justice? Justice Law and the Politics in the Mirror of Science”:Collected Essays. Berkeley and Los Angeles. (University of California Press) California (1957).

- ✚ **Petersmann Ernst Ulrich** «*Taking human dignity, poverty and empowerment of individuals more seriously*» 13 Eur. Journal of International Law (2002)

- ✚ **Schmitt Carl**, «*Die Wendung zum Totalen Staat, in Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar*», Genf, Versailles 1923-1939, (1994).

Ελληνική

- ✚ **Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας**, «*Συνταγματικά Δικαιώματα*» Γενικό μέρος Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε. (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) (2005)

- ✚ **Κοιμτζόγλου Ελ.Ι.** «*Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου*» 3^η Έκδοση. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη (2003)

- ✚ **Μάνεσης Ι Αριστόβουλος**. «*Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες*» 4^η έκδοση, εκδ. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη (1982)

- ✚ **Ράικος Γ. Αθανάσιος**. «*Συνταγματικό Δίκαιο-Θεμελιώδη Δικαιώματα*». 2^{ος} Τόμος, 2^η έκδοση. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 2002

- ✚ **Σούρλας Παύλος** «*Φιλοσοφία του Δικαίου*» Μια ιστορική εισαγωγή. Τόμος Α: Αρχαιότητα Εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα (2000)

- ✚ **Τσάτσος Θ. Δημήτρης**, «*Συνταγματικό δίκαιο-Θεμελιώδη δικαιώματα*» Τόμος Γ Ι Γενικό μέρος, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (1988)

Παράρτημα Νομολογίας

Υπόθεση Επιδόματος Οικογενειακών Βαρών

Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο

Αρ. Απόφασης 3

Έτος 2001

(Απόσπασμα) .....Επειδή, με την 2944/2000 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, που εκδόθηκε επί αιτήσεως αναιρέσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης κατά της απόφασης 186/1994 του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης και κατά του Κ.Φ., παραπέμφθηκε στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο προς άρση, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 100 § 1 περ. ε' του Συντάγματος και των άρθρων 6 περ. ε' και 48 § 2 του ν. 345/1976 (Α' 141), αμφισβήτηση ως προς τη συνταγματικότητα της διατάξεως του άρθρου 11 § 6 του ν. 1505/1984, που αφορά το επίδομα οικογενειακών βαρών. Η αμφισβήτηση ανέκυψε από το γεγονός ότι το μεν Συμβούλιο Επικρατείας με την ανωτέρω απόφασή του έκρινε ότι η διάταξη αυτή είναι αντισυνταγματική, το δε Ελεγκτικό Συνέδριο με την απόφαση 805/1997 της Ολομελείας του έκρινε ότι είναι συνταγματική. 2. Επειδή, έχει τηρηθεί η νόμιμη προδικασία και ειδικότερα έχουν διενεργηθεί οι προβλεπόμενες από τα άρθρα 10 § 2 και 50 §§ 1 και 2 του ν. 345/1976 δημοσιεύσεις και κοινοποιήσεις. Συνεπώς, παραδεκτώς χωρεί η εκδίκαση της υπόθεσης παρά την απουσία κατά τη συζήτησή της στο ακροατήριο του Κ.Φ., διαδίκου στην αναιρετική δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, επί της οποίας εκδόθηκε η παραπεμπτική απόφαση.3. Επειδή το Σύνταγμα στο άρθρο 4 § 1 ορίζει ότι «οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» και στο άρθρο 21 § 1 ότι «η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους». Εξάλλου, ο ν. 1505/1984 «Αναδιάρθρωση μισθολογίου προσωπικού της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες συναφείς διατάξεις» (ΦΕΚ 194), στις διατάξεις του οποίου υπάγονται, μεταξύ άλλων, οι μόνιμοι και δόκιμοι πολιτικοί υπάλληλοι του Δημοσίου και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσεως (άρθρο 1) και το

μόνιμο και δόκιμο προσωπικό των γραμματειών των δικαστηρίων (άρθρο 22 § 1), ορίζει στο άρθρο 8 ότι: «Πέραν του κατά το προηγούμενο άρθρο μηνιαίου βασικού μισθού παρέχονται και τα επιδόματα χρόνου υπηρεσίας, εξομάλυνσης διαφορών μισθολογίου, οικογενειακών βαρών, μεταπτυχιακών σπουδών, εορτών Χριστουγέννων, εορτών Πάσχα, άδειας, ανθυγιεινής και επικίνδυνης εργασίας, όπως ορίζεται στα επόμενα άρθρα». Περαιτέρω, στο άρθρο 11 του ως άνω νόμου και υπό τον τίτλο «Επίδομα οικογενειακών βαρών» ορίζεται, στη μεν παράγραφο 1, όπως αυτή έχει αντικατασταθεί από την § 1 του άρθρου 4 του ν. 1810/1988 (ΦΕΚ 223), ότι «το οικογενειακό επίδομα ορίζεται για όλους τους υπαλλήλους, σε ποσοστό επί του βασικού μισθού του μισθολογικού κλιμακίου 20 ως εξής: α) Έγγαμος χωρίς παιδιά 10%. β) Για κάθε παιδί το επίδομα αυτό προσαυξάνεται: αα. για τα δύο πρώτα 5% για το καθένα...», στη δε παράγραφο 6, όπως αυτή έχει τροποποιηθεί από το εδάφιο γ' της § 11 του άρθρου 52 του ν. 1591/1986 (ΦΕΚ 50), ότι: «Στην περίπτωση που και οι δύο σύζυγοι είναι υπάλληλοι του Δημοσίου ή Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α., ή συνταξιούχοι των υπηρεσιών αυτών, ο καθένας θα παίρνει το μισό από το προβλεπόμενο, κατά περίπτωση, επίδομα στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού. Αν ο ένας από τους συζύγους είναι υπάλληλος ή συνταξιούχος των υπηρεσιών του προηγούμενου εδαφίου και ο άλλος υπάλληλος ή συνταξιούχος: α) του υπόλοιπου δημόσιου τομέα, όπως αυτός οριοθετήθηκε με τη διάταξη της § 6 του άρθρου 1 του Νόμου 1256/1982 (ΦΕΚ 65), β) των Ν.Π.Ι.Δ. που δεν περιλαμβάνονται στην έννοια του Δημόσιου Τομέα της προηγούμενης περίπτωσης πλην όμως λειτουργούν με μορφή οργανισμού κοινής ωφέλειας ή Κρατικής επιχείρησης, γ) των ιδιωτικών τραπεζών εν γένει και δ) είναι δικαιούχος επιδόματος οικογενειακών βαρών από τον Διανεμητικό Λογαριασμό Οικογενειακών Επιδομάτων Μισθωτών (ΔΛΟΕΜ) του ΟΑΕΔ, ως υπάλληλος ή συνταξιούχος οποιασδήποτε από τις παραπάνω υπηρεσίες, τότε το επίδομα οικογενειακών βαρών καταβάλλεται στον έναν από αυτούς, κατ'επιλογή τους». 4. Επειδή, το Συμβούλιο της Επικρατείας, αποφαινόμενο κατά αναίρεση επί διαφοράς που αφορούσε αγωγή δικαστικού υπαλλήλου περί καταβολής σε αυτόν οικογενειακού επιδόματος κατά το χρονικό διάστημα από 1ης.1.1991 μέχρι 30.6.1993, το οποίο δεν ελάμβανε για το λόγο ότι το επίδομα αυτό το ελάμβανε η σύζυγός του ως υπάλληλος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, έκρινε κατά πλειοψηφία με την παραπεμπτική του απόφαση, αντίθετα με τη μέχρι τότε νομολογία του κατά την οποία το επίδομα αυτό είναι γνήσιο οικογενειακό επίδομα, ότι «το προβλεπόμενο από τις ανωτέρω διατάξεις του ν. 1505/1984 επίδομα οικογενειακών βαρών αποτελεί προσαύξηση των

αποδοχών των υπαγομένων στις διατάξεις του νόμου αυτού υπαλλήλων που καταβάλλεται για την αντιμετώπιση των οικογενειακών βαρών. Η ευμενέστερη αυτή μισθολογική μεταχείριση των εγγάμων υπαλλήλων είναι επιτρεπτή συνταγματικά, λόγω της προβλεπομένης από το άρθρο 21 του Συντάγματος προστασίας του γάμου και της οικογένειας, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης εξουσιοδοτείται, μεταξύ άλλων, να θεσπίσει πρόσφορες οικονομικές ενισχύσεις για τους εργαζομένους που συνάπτουν γάμο και δημιουργούν οικογένεια. Η καθιέρωση όμως διακρίσεων μεταξύ υπαλλήλων που βρίσκονται στην ίδια οικογενειακή κατάσταση, βάσει ειδικών προϋποθέσεων που δεν συνδέονται με την παρεχόμενη από αυτούς εργασία αλλά με την παροχή ή όχι εργασίας και το καθεστώς εργασίας του συζύγου του υπαλλήλου στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, είναι αντίθετη προς τη συνταγματική αρχή της ισότητας. Περαιτέρω οι διακρίσεις αυτές αντιστρατεύονται και τους στόχους του άρθρου 21 § 1 του Συντάγματος, το οποίο αντιλαμβάνεται ως ισότιμη τη συμμετοχή των εργαζομένων συζύγων στη δημιουργία της οικογένειας. Κατά συνέπεια, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 11 § 6 του ν. 1505/1984, η οποία απαγορεύει τη διπλή καταβολή οικογενειακού επίδοματος σε περίπτωση που και οι δύο σύζυγοι είναι υπάλληλοι του δημοσίου ή ν.π.δ.δ. ή ΟΤΑ ή όταν ο ένας από αυτούς είναι υπάλληλος των υπηρεσιών αυτών και ο άλλος υπάλληλος του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή μέρους του ιδιωτικού, αντίκειται στις πιο πάνω συνταγματικές διατάξεις και συνεπώς, είναι ανίσχυρη και μη εφαρμοστέα. Κατόπιν αυτού, ισχύει εν προκειμένω και είναι άμεσα εφαρμοστέος ο γενικός κανόνας της παραγράφου 1 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984, κατά τον οποίο οι έγγαμοι υπάλληλοι λαμβάνουν αδιακρίτως οικογενειακό επίδομα, προσαυξανόμενο ανάλογα με τον αριθμό των τέκνων, χωρίς τις διακρίσεις στις οποίες προβαίνει η κρινόμενη ως αντισυνταγματική, κατά τα εκτεθέντα, παράγραφος». Εξάλλου η Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου αποφαινόμενη κατ'αναίρεση επί διαφοράς που αφορούσε ένσταση συνταξιούχου του Ι.Κ.Α., ως υπαλλήλου του Ταμείου Ασφάλισης Εργατοτεχνιτών και Υπαλλήλων Δέρματος (Τ.Α.Υ.Ε.Υ.Δ.) κατά εγγράφου Δ/ντή του ΙΚΑ, με το οποίο της γνωστοποιήθηκε ότι δεν δικαιούται με τη σύνταξή της οικογ. επίδομα γάμου και τέκνων, καθόσον το επίδομα αυτό το ελάμβανε ο σύζυγός της, ως Δικηγόρος του Δημοσίου, έκρινε με την 805/1997 απόφαση, κατ'επίκληση διατάξεων (άρθ. 4 § 5) του ν. 1414/1984 που αφορά παροχή εξηρημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου καθώς και του άρθρου 11 § 6 του ν. 1505/1984, ως εξής «...σε αντίθεση με τον ν. 1414/1984, ο οποίος θεσμοθέτησε το επίδομα γάμου και τέκνων, που χορηγεί και στους δύο

απασχολούμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου συζύγους, ως προσαύξηση του μισθού τους, ο ν. 1505/1984 παρέχει το οικογενειακό επίδομα στους δημόσιους υπαλλήλους όχι ως προσαύξηση του μισθού, αλλά ως γνήσιο επίδομα οικογενειακών βαρών, προς κάλυψη της ειδικής και συγκεκριμένης ανάγκης που προκύπτει από την ύπαρξη οικογένειας, για το λόγο δε αυτό το χορηγεί μία φορά μόνον, είτε και στους δύο συζύγους από μισό, είτε μόνο στον έναν, κατά ελεύθερη, κατόπιν συμφωνίας τους, επιλογή και ανεξαρτήτως φύλου, έτσι ώστε να μην ανακύπτει ζήτημα ούτε από το άρθρο 119 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την ισότητα αμοιβής για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών, αφού, κατά τρόπο προφανή, δεν πρόκειται οιαδήποτε άμεση ή έμμεση διάκριση μεταξύ τους...». Επειδή, όπως προκύπτει από τις πιο πάνω διατάξεις του άρθρου 11 του ν. 1505/1984, το οικογενειακό επίδομα που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές παρέχεται στους έγγαμους υπαλλήλους του Δημοσίου και των λοιπών νομικών προσώπων που μνημονεύονται στη διάταξη αυτή λόγω της εργασίας τους ως μέρος της αντιπαροχής για την προσφερόμενη εργασία τους και αποτελεί προσαύξηση του λαμβανόμενου μισθού τους για την αντιμετώπιση των πρόσθετων οικογενειακών βαρών που συνεπάγεται η δημιουργία οικογένειας. Η ευμενέστερη αυτή μισθολογική μεταχείριση των έγγαμων υπαλλήλων είναι επιτρεπτή συνταγματικά λόγω της προβλεπόμενης από το άρθρο 21 του Συντάγματος προστασίας του γάμου, της οικογένειας, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης εξουσιοδοτείται, μεταξύ άλλων, να θεσπίσει πρόσθετη αμοιβή για τους εργαζόμενους που συνάπτουν γάμο και δημιουργούν οικογένεια. Η καθιέρωση όμως διακρίσεων μεταξύ υπαλλήλων που βρίσκονται στην ίδια οικογενειακή κατάσταση, βάσει ειδικών προϋποθέσεων που δεν συνδέονται με την παρεχόμενη από αυτούς εργασία αλλά είτε με την παροχή ή όχι εργασίας του συζύγου του υπαλλήλου είτε με το καθεστώς εργασίας του τελευταίου αυτού στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, όπως είναι η στέρηση με τη διάταξη αυτή (άρθ. 11 § 6 ν. 1505/1984) της απόληψης στο ακέραιο του οικογενειακού επιδόματος από υπάλληλο του Δημοσίου ή των νομικών προσώπων της διάταξης αυτής με κριτήριο το τυχαίο γεγονός ότι ο υπάλληλος αυτός έχει σύζυγο υπάλληλο του Δημοσίου ή των νομικών προσώπων της διάταξης αυτής, ενώ, αντίθετα, συνάδελφοί τους που οι σύζυγοι τους δεν εργάζονται ή εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα πλην των ιδιωτικών νομικών προσώπων της διάταξης του άρθρου 11 § 6 του ν. 1505/1984, το δικαιούνται στο ακέραιο, είναι αντίθετη με τη συνταγματική αρχή της ισότητας. Περαιτέρω οι διακρίσεις αυτές αντιστρατεύονται και τους στόχους του άρθρου 21 § 1 του

Συντάγματος, το οποίο αντιλαμβάνεται ως ισότιμη τη συμμετοχή των εργαζόμενων συζύγων στη δημιουργία της οικογένειας. Κατά συνέπεια, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 11 § 6 του ν. 1505/1984, η οποία απαγορεύει τη διπλή καταβολή οικογενειακού επιδόματος σε περίπτωση που και οι δύο σύζυγοι είναι υπάλληλοι του δημοσίου ή ν.π.δ.δ. ή ΟΤΑ ή όταν ο ένας από αυτούς είναι υπάλληλος των υπηρεσιών αυτών και ο άλλος υπάλληλος του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή μέρους του ιδιωτικού, αντίκειται στις πιο πάνω συνταγματικές διατάξεις και, συνεπώς, είναι ανίσχυρη και μη εφαρμοστέα. Κατόπιν αυτού, ισχύει εν προκειμένω και είναι άμεσα εφαρμοστέος ο γενικός κανόνας της παραγράφου 1 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984, κατά τον οποίο οι έγγαμοι υπάλληλοι λαμβάνουν ολόκληρο το οικογενειακό επίδομα, προσαυξανόμενο ανάλογα με τον αριθμό των τέκνων, χωρίς τις διακρίσεις στις οποίες προβαίνει η κρινόμενη ως αντισυνταγματική, κατά τα εκτεθέντα, παράγραφος. Κατά τη γνώμη της μειοψηφίας που υποστηρίχθηκε από τα μέλη του Δικαστηρίου Κ. Ρίζο, Εμμ. Δαμάσκο, Α. Μιχαλακέα και Γλ. Σιούτη* ο νόμος παρέχει το επίδομα αυτό όχι ως προσαύξηση μισθού, αλλά ως γνήσιο οικογενειακό επίδομα. Για το λόγο αυτό, το εν λόγω επίδομα χορηγείται άπαξ ανά οικογένεια, είτε στον ένα μόνο σύζυγο υπό τις προϋποθέσεις του νόμου, είτε και στους δύο συζύγους από μισό, όταν και οι δύο σύζυγοι υπηρετούν ως υπάλληλοι του Δημοσίου, ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ, είτε μόνον στον ένα, ανεξαρτήτως φύλου, κατ'ελεύθερη μεταξύ τους επιλογή, όταν ο ένας από τους δύο συζύγους είναι υπάλληλος του Δημοσίου, ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ και ο άλλος υπάλληλος των λοιπών νομικών προσώπων που μνημονεύει ο νόμος 6. Επειδή, ενόψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο αίρει την αμφισβήτηση που ανέκυψε μεταξύ του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Ελεγκτικού Συνεδρίου ως προς την συνταγματικότητα των διατάξεων της § 6 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984 και αποφαινεται ότι οι διατάξεις αυτές αντίκεινται στα άρθρα 4 § 1 και 21 § 1 του Συντάγματος και είναι ως εκ τούτου ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες. Κατόπιν αυτού ισχύει εν προκειμένω και είναι άμεσα εφαρμοστέος ο γενικός κανόνας της § 1 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984 κατά τον οποίο οι έγγαμοι υπάλληλοι λαμβάνουν ολόκληρο το οικογενειακό επίδομα, προσαυξανόμενο ανάλογα με τον αριθμό των τέκνων, χωρίς τις διακρίσεις στις οποίες προβαίνει η κρινόμενη ως αντισυνταγματική παράγραφος 6 του ίδιου άρθρου.

Υπόθεση ΤΕΑΠΟΚΑ

Συμβούλιο της Επικρατείας

Αρ. Απόφασης 953

Έτος 1999

Αριθμός 953/1999

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Α

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 5 Οκτωβρίου 1998 με την εξής σύνθεση : Γ. Παναγιωτόπουλος, Σύμβουλος της Επικρατείας, Προεδρεύων, σε αναπλήρωση του Προέδρου του Τμήματος και των αρχαιότερων του Συμβούλων που είχαν κώλυμα, Θ. Παπαευαγγέλου, Ειρ. Σαρπ, Σύμβουλοι, Δ. Σκαλτσούνης, Μ. Πικραμένος, Πάρεδροι. Γραμματέας η Π. Γιαννογιάννη. Γ ι α να δικάσει την από 5 Ιουλίου 1989 αίτηση: τ ο υ Ταμείου Επικουρικής Ασφαλίσεως Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Ασφαλίσεως (ΤΕΑΠΟΚΑ), που εδρεύει στην Αθήνα (οδός Μ. αρ. 15), το οποίο δεν παρέστη, αλλά ο δικηγόρος που υπογράφει την αίτηση νομιμοποιήθηκε με συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο, κ α τ ά της Πελαγίας Τριανταφύλλου-Αλεξανδρή, κατοίκου Θεσσαλονίκης (οδός Φ. αρ. 54), η οποία δεν παρέστη. Με την αίτηση αυτή το αναιρεσείον Ταμείο επιδιώκει να αναιρεθεί η 3102/1988 απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών. Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Παρέδρου Μιχ. Πικραμένου. Μετά τη δημόσια συνεδρίαση, το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη, σε αίθουσα του δικαστηρίου, και Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ ά τ ο Ν ό μ ο

1. Επειδή, για την άσκηση της κρινομένης αιτήσεως έχουν καταβληθεί τα νόμιμα τέλη (υπ' αριθ. 658172, 658173/1989 διπλότυπα είσπραξης Δ.Ο.Υ. Δικαστικών Εισπράξεων Αθηνών) και το παράβολο (υπ' αριθ. 2211210, 1212675/1989 ειδικά έντυπα παραβόλου). 2. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση ζητείται παραδεκτώς η αναίρεση της 3102/1988 απόφασης του Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, με την οποία έγινε εν μέρει δεκτή προσφυγή της αναιρεσίβλητης, τροποποιήθηκε η Σ.38/18.12.1986 απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του αναιρεσειόντος Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης Προσωπικού Οργανισμών

Κοινωνικής Ασφάλισης και υποχρεώθηκε ο Διευθυντής του εν λόγω Ταμείου να προβεί σε ανακαθορισμό του μηνιαίου βοηθήματος της αναιρεσίβλητης σε 41.625 δραχμές από 17.10.1985, συνυπολογίζοντας, δηλαδή, στις συντάξιμες αποδοχές της και το ποσό της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής (ΑΤΑ), που αναλογεί στο μισθό που ελάμβανε αυτή κατά το χρόνο εξόδου της από την υπηρεσία. 3. Επειδή, στην παρ. 1 του άρθρου 4 του Κανονισμού Παροχών του αιτούντος Ταμείου (Α.Υ.Ε. 18323/1949, φ. 140 τ.Β), όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 2 της υπ' αρ. 101/3/95/21.1.1982 απόφασης του Υπουργού Κοινωνικών Υπηρεσιών (φ. 39 τ.Β), ορίζονται τα εξής: "Με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 1 του Ν. 195/1975, το μηνιαίο περιοδικό βοήθημα που χορηγεί το ΤΕΑΠΟΚΑ υπολογίζεται σε εκατοστά του βασικού μηνιαίου μισθού ενεργείας που ορίζεται από τις εκάστοτε διατάξεις και που εμισθοδοτείτο ο ασφαλισμένος κατά την έξοδό του από την υπηρεσία, προσαυξημένου με το ποσοστό χρόνου υπηρεσίας (τριετιών και πολυετίας) που έπαιρνε και για το οποίο κατεβάλλοντο ασφαλιστικές εισφορές, ανάλογα με τα συντάξιμα έτη που προβλέπει η Νομοθεσία του Ταμείου, σύμφωνα με τον πιο κάτω πίνακα". Εξ άλλου, στο άρθρο 39 του ν. 1469/1984 (φ. 111) ορίζονται τα ακόλουθα :

"1. Όπου από την ισχύουσα νομοθεσία των Ταμείων ή Κλάδων Επικουρικής Ασφάλισης και Πρόνοιας Δημοσίων Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ. ορίζεται ότι ο υπολογισμός των συντάξεων, βοηθημάτων, μερισμάτων και εφάπαξ παροχών γίνεται αυτόματα με βάση το βασικό μισθό ή τις τακτικές συντάξιμες αποδοχές (βασικός μισθός + χρονοεπίδομα), που ισχύουν κάθε φορά, θα συνυπολογίζεται και το ποσό της Α.Τ.Α., εφόσον γίνονται κρατήσεις πάνω σ' αυτή. 2. Σε περίπτωση αυτόματης αναπροσαρμογής των συντάξεων, βοηθημάτων και μερισμάτων των Ταμείων ή Κλάδων Επικουρικής Ασφάλισης Δημοσίων Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ. με βάση το βασικό μισθό ή τις τακτικές συντάξιμες αποδοχές που ισχύουν κάθε φορά το ποσοστό της ΑΤΑ θα προσαυξάνει, ανάλογα, το καταβαλλόμενο ποσό των παραπάνω παροχών. 3. Η ισχύς του παρόντος άρθρου αρχίζει από την 1η Ιανουαρίου 1982, όπως και η με αριθ. 9019/295/25.1.82 απόφαση του Υπουργού Οικονομικών". 4. Επειδή, μετά την άσκηση της υπό κρίση αιτήσεως, ήτοι την 17.10.1990, δημοσιεύθηκε ο ν. 1902/1990 (φ. 138), με τον οποίο ορίσθηκαν, στο άρθρο 38, τα εξής :

"1. Οι διατάξεις του άρθρου 39 του ν. 1469/1984 (ΦΕΚ 111), δεν έχουν εφαρμογή από της ισχύος τους για το Ταμείο Επικουρικής Ασφαλίσεως Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Ασφαλίσεως (Τ.Ε.Α.Π.Ο.Κ.Α.). 2. Ως αποδοχές για τον υπολογισμό των τακτικών εισφορών, των εισφορών για την

αναγνώριση κάθε χρόνου ως πραγματικής ή συντάξιμης υπηρεσίας καθώς και των εισφορών προαιρετικής ασφάλισης λαμβάνονται υπόψη ο εκάστοτε βασικός μισθός του μισθολογικού κλιμακίου του ασφαλισμένου, το επίδομα χρόνου υπηρεσίας του και το ποσό της Α.Τ.Α., όπως αυτό διαμορφώνεται κάθε φορά μετά την 30.4.1984. 3. α) Ως τακτικές αποδοχές για τον υπολογισμό της σύνταξης θεωρούνται ο εκάστοτε βασικός μισθός μισθολογικού κλιμακίου του ασφαλισμένου κατά το χρόνο εξόδου του από την υπηρεσία και το επίδομα χρόνου υπηρεσίας που αντιστοιχεί στο χρόνο αυτόν. β) Η Α.Τ.Α. καθώς και κάθε άλλο επίδομα δεν λαμβάνεται υπόψη για τον προσδιορισμό της σύνταξης. 4. Αξιώσεις κατά του Τ.Ε.Α.Π.Ο.Κ.Α., που αφορούν την αύξηση συντάξεων από την έναρξη ισχύος του άρθρου 39 του ν. 1469/1984, παραγράφονται, εφ' όσον μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος άρθρου δεν έχουν εκδοθεί αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις. Εκκρεμείς δίκες σε οποιονδήποτε βαθμό και στάδιο καταργούνται. Επιπλέον διαφορές, που καταβλήθηκαν με αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις κατ' εφαρμογή των διατάξεων που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του παρόντος, συμψηφίζονται με κάθε μεταγενέστερη αύξηση των συντάξεων. 5. Αυξήσεις συντάξεων, που έχουν χορηγηθεί κατά το χρονικό αυτό διάστημα θεωρούνται ότι καταβλήθηκαν νόμιμα. Οι αυξήσεις που χορηγήθηκαν μετά την 30.4.84 καθώς και κάθε μεταγενέστερη αύξηση προσαυξάνουν αντίστοιχα και κατά ανάλογο τρόπο και τη σύνταξη του ασφαλισμένου του ταμείου που συνταξιοδοτείται εξερχόμενος από την υπηρεσία μετά τη δημοσίευση του παρόντος άρθρου. 6. Σε καμιά περίπτωση πάντως, το ποσό του καταβαλλόμενου μηνιαίου βοηθήματος δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των 61.600 δρχ. από τη δημοσίευση του παρόντος. 7. Με αποφάσεις του Υπουργού Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, που εκδίδονται μετά από γνώμη του διοικητικού συμβουλίου του Ταμείου Επικουρικής Ασφαλίσεως Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Ασφαλίσεως (Τ.Ε.Α.Π.Ο.Κ.Α.) δύναται να αυξάνονται οι χορηγούμενες από το Ταμείο συντάξεις, εφ' όσον επιτρέπει τούτο η οικονομική κατάσταση του Ταμείου. Με την ίδια απόφαση δύναται να αυξάνεται και το οριζόμενο από τη διάταξη της παραγράφου 6 του παρόντος άρθρου ποσό του μηνιαίου βοηθήματος. 8. Η ισχύς των παραγράφων 2, 3 και 5 του άρθρου αυτού αρχίζει από 1.5.1985. Η ισχύς όλων των άλλων παραγράφων αρχίζει από την ημερομηνία που ορίζεται σε αυτές, άλλως από τη δημοσίευση του παρόντος". Με τις διατάξεις αυτές καταργήθηκαν, ως προς το αναιρεσίον Ταμείο, αναδρομικώς (από την έναρξη ισχύος τους) οι παλιές ουσιαστικές ρυθμίσεις του άρθρου 39 του ν. 1469/1984 και θεσπίστηκαν

αναδρομικώς (από 1.5.1985) νέοι ουσιαστικοί κανόνες, ως προς τον προσδιορισμό του ύψους της χορηγούμενης από το ως άνω Ταμείο σύνταξης (μηνιαίου βοηθήματος), με τους οποίους, ειδικότερα, αφενός απαριθμούνται οι αποδοχές που λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό της σύνταξης και αφετέρου ορίζεται ότι η Α.Τ.Α. και κάθε άλλο επίδομα δεν λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό της ως άνω σύνταξης. Επίσης, με τις ίδιες διατάξεις προβλέφθηκε η κατάργηση των εκκρεμών δικών, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο αξιώσεις κατά του αναιρεσειόντος Ταμείου ερειδόμενες επί των ουσιαστικών ρυθμίσεων του άρθρου 39 του Ν. 1469/1984 που καταργήθηκαν, δηλαδή αξιώσεις που αφορούν στο συνυπολογισμό της Α.Τ.Α. μεταξύ των αποδοχών που λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους του χορηγούμενου από το ως άνω Ταμείο μηνιαίου βοηθήματος ή για την προσαύξηση βοηθήματος που έχει ήδη χορηγηθεί, όπως και η παραγραφή των αξιώσεων αυτών, εφ' όσον για αυτές δεν έχουν εκδοθεί αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις. 5. Επειδή, ο κοινός νομοθέτης δεν δύναται, ενόψει των άρθρων 4 παρ. 1, 20 παρ. 1, 26 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Σύμβασης της Ρώμης (που έχει κυρωθεί με το ν.δ. 53/1974 - ΕτΚ Α, φ. 259 - και έχει υπέρτερη, έναντι των κοινών νόμων, ισχύ, κατά το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος) επ' ευκαιρία της καθιέρωσης αναδρομικών ουσιαστικών ρυθμίσεων, ούτε να θεσπίζει παραγραφή των αξιώσεων που απορρέουν από τις ουσιαστικές ρυθμίσεις, οι οποίες ίσχυαν μέχρι την αναδρομική κατάργησή τους, για τις οποίες έχουν εκδοθεί τελεσιδικές αποφάσεις δικαστηρίων ή υπάρχουν εκκρεμείς δίκες ενώπιον του Αναιρετικού ούτε να προβαίνει σε κατάργηση των εκκρεμών αυτών δικών. Και τούτο διότι έτσι θα αφαιρείτο η διαφορά από το δικαστήριο, ενώπιον του οποίου είναι εκκρεμής, κατά παράβαση του άρθρου 26 του Συντάγματος, ενώ θα παρεβιάζετο, συντρεχούσης περιπτώσεως, και η αρχή της τελεσιδικίας των δικαστικών αποφάσεων, καθώς και η αρχή της ισότητας των όπλων που διαθέτουν οι διάδικοι και θα ευνοείτο ο ένας απ αυτούς, συνήθως ο φορέας της δημόσιας εξουσίας. Περαιτέρω, από τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις συνάγεται ότι ο κοινός νομοθέτης δεν κωλύεται μεν, κατ' αρχήν, να μεταβάλει, ακόμη και αναδρομικώς, ουσιαστικές ρυθμίσεις του νόμου, αρκεί η επέμβασή του να μην προσβάλει, εκτός των άλλων, το δεδικασμένο (πρβλ. Ολομ. ΣτΕ 542/1999). Κατ' ακολουθίαν τούτων, το προαναφερθέν άρθρο 38 του ν. 1902/1990, κατά το μέρος που προβλέπει κατάργηση εκκρεμών δικών, με τις οποίες αναγνωρίστηκαν, δυνάμει τελεσιδικών δικαστικών αποφάσεων, αξιώσεις κατά του αναιρεσειόντος Ταμείου που γεννήθηκαν από την εφαρμογή της ουσιαστικής ρύθμισης του άρθρου 39 του ν.

1469/1984, αντίκειται στις προεκτεθείσες συνταγματικές διατάξεις και, συνεπώς, ως ανίσχυρο, δεν δύναται να τύχει εν προκειμένω εφαρμογής. Επίσης, η αναδρομικότητα της νέας ουσιαστικής ρύθμισης που εισάγει, το ως άνω άρθρο 38 του ν. 1902/1990 αντίκειται, στην προκείμενη περίπτωση, στις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις, διότι προσβάλλει το δεδικασμένο που παρήχθη με την προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία δημοσιεύθηκε στις 29.2.1988, δηλαδή πριν από τη δημοσίευση του ν. 1902/1990 στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Συνεπώς, δεν συντρέχει, εν προκειμένω, περίπτωση ούτε κατάργησης της δίκης, ούτε εφαρμογής της ουσιαστικής ρύθμισης του άρθρ. 38 του Ν. 1902/1990, ως εκ τούτου δε η υπό κρίση υπόθεση πρέπει να κριθεί σύμφωνα με τις ουσιαστικές ρυθμίσεις του άρθρου 39 του ν. 1469/1984. 6. Επειδή, από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση σε συνδυασμό με τα λοιπά, νομίμως κατ' αναίρεση, λαμβανόμενα υπόψη στοιχεία προκύπτουν τα εξής : η αναιρεσίβλητη υπήχθη στην ασφάλιση του αναιρεσειόντος Ταμείου από 4.1.1965 έως 16.7.1985, ως αδελφή νοσοκόμα, εργαζόμενη στο Ι.Κ.Α., πραγματοποίησε δηλαδή στο Ταμείο χρόνο πραγματικής ασφάλισης 20 έτη, 6 μήνες και 13 ημέρες, στον οποίο προσμετρήθηκε ως συντάξιμη υπηρεσία χρόνος ασφάλισης στο Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων από 1.12.1957 έως 31.12.1964 (7 έτη και 1 μήνας). Με βάση τη συνολική συντάξιμη υπηρεσία της αναιρεσίβλητης (27 έτη, 7 μήνες, 13 ημέρες) απονεμήθηκε σ' αυτήν, με την υπ' αριθ. 1207/1985 πράξη του Διευθυντή του αναιρεσειόντος Ταμείου, μηνιαίο βοήθημα από 1.12.1985 που υπολογίστηκε σε 34.445 δραχμές. Κατά της ως άνω πράξης η αναιρεσίβλητη άσκησε ένσταση, ενώπιον του Διοικητικού Συμβουλίου του Ταμείου, ζητώντας να συνυπολογισθούν ως χρόνος ασφάλισης τα έτη φοίτησής της στην Ανώτερη Κρατική Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων, ο χρόνος των τρίμηνων αποδοχών της, και, περαιτέρω, να συμπεριληφθούν στις συντάξιμες αποδοχές της για τον προσδιορισμό του ύψους του μηνιαίου βοηθήματος που χορηγεί το Ταμείο αφενός η αναλογία των επιδομάτων εορτών και άδειας και αφετέρου η Α.Τ.Α. που δόθηκε ως αύξηση του μισθού από 1.5.1982. Η ένσταση απορρίφθηκε από το Διοικητικό Συμβούλιο του αναιρεσειόντος Ταμείου με την υπ' αριθ. Σ.38/18.12.1986 απόφασή του. Κατά της ως άνω απόφασης η αναιρεσίβλητη άσκησε προσφυγή, ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου, η οποία έγινε δεκτή κατά το μέρος που αφορά τον συνυπολογισμό της Α.Τ.Α. στις συντάξιμες αποδοχές της για τον προσδιορισμό του ύψους του μηνιαίου βοηθήματος που χορηγεί το Ταμείο, ενώ απορρίφθηκε, ως προς τα λοιπά αιτήματά της. Ειδικότερα, το δικάσαν πρωτοδικείο έλαβε υπόψη ότι το άρθρο 39 του ν. 1469/1984 προβλέπει τον

συνυπολογισμό του ποσού της Α.Τ.Α. στις συντάξιμες αποδοχές (βασικός μισθός και χρονοεπίδομα), εφόσον από τις καταστατικές διατάξεις του οικείου Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης ορίζεται ότι ο υπολογισμός των συντάξεων ή βοηθημάτων γίνεται αυτόματα με βάση το βασικό μισθό ή τις τακτικές συντάξιμες αποδοχές και υπό την προϋπόθεση ότι έχουν γίνει οι αναλογούσες κρατήσεις στο ποσό της ΑΤΑ υπέρ του Ταμείου. Το δικάσαν πρωτοδικείο βεβαιώνει ότι, όπως προκύπτει από την 1207/1985 πράξη του Διευθυντή του αναιρεσειόντος Ταμείου, με την οποία απονεμήθηκε στην αναιρεσίβλητη μηνιαίο βοήθημα, ελήφθη ως βάση για τον υπολογισμό του ο βασικός μισθός ενέργειας (μισθός 5ου κλιμακίου, δηλαδή 48.000 δραχμές) που ελάμβανε κατά το χρόνο εξόδου της από την υπηρεσία (16.7.1985) προσαυξημένος με το χρονοεπίδομα (56%), χωρίς όμως να έχει συνυπολογισθεί και το ποσό της Α.Τ.Α. που είχε χορηγηθεί στην αναιρεσίβλητη μέχρι 16.7.1985 που ανέρχεται σε 15.610 δραχμές. Περαιτέρω, η προσβαλλόμενη απόφαση δέχθηκε ότι δεν είναι νόμιμος ο ως άνω υπολογισμός του βοηθήματος, διότι ναι μεν η ΑΤΑ δεν προσαυξάνει το βασικό μισθό, συνυπολογίζεται όμως στις συντάξιμες αποδοχές της αναιρεσίβλητης, σύμφωνα με το άρθρο 39 του ν. 1469/1984, για τον προσδιορισμό του ύψους του βοηθήματος. Με τις σκέψεις αυτές το δικάσαν πρωτοδικείο δέχθηκε εν μέρει την προσφυγή της αναιρεσίβλητης, τροποποίησε την προσβληθείσα ενώπιον αυτού απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του αναιρεσειόντος Ταμείου και υποχρέωσε το Διευθυντή του εν λόγω Ταμείου να προβεί σε ανακαθορισμό του μηνιαίου βοηθήματος της αναιρεσίβλητης από 17.10.1985, με συνυπολογισμό στις συντάξιμες αποδοχές της και του ποσού της ΑΤΑ που αναλογεί στο μισθό που ελάμβανε κατά το χρόνο εξόδου της από την υπηρεσία. 7. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι το δικάσαν πρωτοδικείο εσφαλμένως έκρινε ότι πρέπει να συνυπολογισθεί το ποσό της Α.Τ.Α. που ελάμβανε η αναιρεσίβλητη κατά την έξοδό της από την υπηρεσία για τον προσδιορισμό των συντάξιμων αποδοχών της και, περαιτέρω, του μηνιαίου βοηθήματος που χορηγεί το αναιρεσειόν Ταμείο εφόσον το Διοικητικό Συμβούλιο του εν λόγω Ταμείου αποφάσισε να μην συνυπολογίζεται, λόγω οικονομικής αδυναμίας του Ταμείου αυτού, σύμφωνα με το εδάφ. γ της παρ. 4 του άρθρου 27 του ν. 1505/1984, το συνολικό ποσό της Α.Τ.Α. στις συντάξιμες αποδοχές των ασφαλισμένων του. Ο λόγος όμως αυτός αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος, διότι για την εφαρμογή της ως άνω διάταξης του ν. 1505/1984 απαιτείται έκδοση υπουργικής απόφασης, η οποία εν προκειμένω δεν έχει εκδοθεί. 8. Επειδή, η αναιρεσίβλητη με το δικόγραφο της προσφυγής της είχε

προβάλλει ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου ότι το μηνιαίο βοήθημα που χορηγεί το Ταμείο πρέπει να υπολογισθεί με βάση τις συντάξιμες αποδοχές (βασικός μισθός και χρονοεπίδομα), στις οποίες συνυπολογίζεται, σύμφωνα με το άρθρο 39 του ν. 1469/1984, και το ποσό της Α.Τ.Α., εφόσον γίνονται κρατήσεις επ' αυτής. Το δικάσαν πρωτοδικείο δέχθηκε ότι το ποσό της Α.Τ.Α. που ελάμβανε η αναιρεσίβλητη κατά την έξοδό της από την υπηρεσία πρέπει να συνυπολογισθεί, σύμφωνα με τις ανωτέρω διατάξεις, για τον προσδιορισμό των συντάξιμων αποδοχών της και περαιτέρω του μηνιαίου βοηθήματος. Ήδη το αναιρεσεϊόν Ταμείο με την υπό κρίση αίτησή του προβάλλει ότι το ποσό της Α.Τ.Α. που ελάμβανε η αναιρεσίβλητη δεν είχε υποβληθεί σε κρατήσεις, όπως επιτάσσει η διάταξη του άρθρου 39 του ν. 1469/1984, προκειμένου να συνυπολογισθεί για τον προσδιορισμό των συντάξιμων αποδοχών της. Ο λόγος όμως αυτός αναιρέσεως είναι απορριπτέος, ως απαράδεκτος, διότι στηρίζεται στο πραγματικό ότι επί του ποσού της Α.Τ.Α. της αναιρεσίβλητης δεν έγιναν κρατήσεις, το πραγματικό δε αυτό δεν προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, με την οποία μάλιστα έγινε δεκτό ότι για τον προσδιορισμό του ύψους του μηνιαίου βοηθήματος της αναιρεσίβλητης πρέπει να υπολογισθεί και το ποσό της Α.Τ.Α. που ελάμβανε κατά την έξοδό της από την υπηρεσία, σύμφωνα με το άρθρο 39 του ν. 1469/1984, η εφαρμογή του οποίου προϋποθέτει τη διενέργεια κρατήσεων. Εξάλλου, το αναιρεσεϊόν Ταμείο με την κρινόμενη αίτησή του δεν προβάλλει ότι είχε προτείνει ενώπιον του δικάσαντος δικαστηρίου σχετικούς ειδικούς ισχυρισμούς που δεν έτυχαν ειδικότερης απάντησης. 9. Επειδή, εφόσον δεν προβάλλεται άλλος λόγος αναιρέσεως, η κρινόμενη αίτηση είναι απορριπτέα στο σύνολό της. Δ ι ά τ α ύ τ α Απορρίπτει την αίτηση. Και Διατάσσει την κατάπτωση του παραβόλου. Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 25 Φεβρουαρίου 1999 Ο Προεδρεύων Σύμβουλος Η Γραμματέας Γ. Παναγιωτόπουλος Π. Γιαννογιάννη και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 22ας Μαρτίου 1999. Ο Πρόεδρος του Α Τμήματος Η Γραμματέας του Α Τμήματος Ν. Παπαδημητρίου Ευαγ. Κουμεντέρη

Υπόθεση Γυμνασιάδα 1998

Συμβούλιο της Επικρατείας

Αρ. Απόφασης 3699

Έτος 1998

Αριθμός 3699/1998 ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΣΤ

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 28 Σεπτεμβρίου 1998 με την εξής σύνθεση : Αν. Μαρίνος, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του ΣΤ Τμήματος, Ν. Ντούβας, Αικ. Συγγούνα, Σύμβουλοι, Ε. Αντωνόπουλος, Κ. Φιλοπούλου, Πάρεδροι. Γραμματέας ο Β. Μανωλόπουλος, Γραμματέας του ΣΤ Τμήματος. Για να δικάσει την από 4 Ιουνίου 1998 αίτηση : τ ω ν 1) Κ. Π. και 2) Ε. συζύγου Κ. Π., το γένος Π., κατοίκων Καρδίτσας, ως ασκούντων και των δύο την γονική μέριμνα του ανήλικου γιού τους, Αριστομένους Π., μαθητού της Γ' Γ. και ήδη Α' Λυκείου, κατοίκου Θεσσαλονίκης, οδός Λ. αρ. 57, οι οποίοι παρέστησαν με τον δικηγόρο Δημήτριο Πανταράτα (Α.Μ. 2448), που τον διόρισαν με πληρεξούσιο, κ α τ ά της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως Αθηνών - Πειραιώς Νομαρχίας Αθηνών, η οποία δεν παρέστη. Με την αίτηση αυτή οι αιτούντες επιδιώκουν να ακυρωθεί η υπ' αριθμ. 207/6-4-1998 πράξη του Προέδρου της Νομαρχιακής Οργανωτικής Επιτροπής (ΝΟΕ) Αθλητικών Δραστηριοτήτων Γ' Αθηνών και κάθε άλλη σχετική πράξη ή παράλειψη της Διοικήσεως. Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως της Εισηγήτριας, Παρέδρου Κων. Φιλοπούλου. Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο των αιτούντων, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση. Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του Δικαστηρίου κ α ι Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ ά τ ο ν νό μ ο 1. Επειδή, για την άσκηση της κρινόμενης αιτήσεως έχουν καταβληθεί τα νόμιμα τέλη και το παράβολο (9236573 και 9236574/1998 διπλότυπα εισπράξεως της Δ.Ο.Υ. Ενσήμων και Δικαστικών Εισπράξεων Αθηνών και 157061/1998 ειδικό έντυπο παραβόλου). 2. Επειδή, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, από τη Διεθνή Ομοσπονδία Σχολικού Αθλητισμού, μέλος της οποίας είναι και η Ελλάδα, προκηρύχθηκε η διεξαγωγή Παγκόσμιων Σχολικών Αγώνων με τον τίτλο "ΓΥΜΝΑΣΙΑΔΑ 1998" στη Σαγκάη της Κίνας από 12 έως 19 Οκτωβρίου 1998. Στην οικεία προκήρυξη της εν λόγω Διεθνούς Ομοσπονδίας αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι ειδικώς οι αθλητές της Γυμναστικής οι οποίοι πρόκειται να λάβουν μέρος στους ως άνω Αγώνες, πρέπει να έχουν γεννηθεί τα έτη 1981 έως και 1985. Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων αποφάσισε τη συμμετοχή της Χώρας στους εν λόγω Παγκόσμιους Αγώνες, μεταξύ των άλλων και στο άθλημα της Γυμναστικής (βλ. τη Γ4/167/16-2-

1998 πράξη του Διευθυντή Φυσικής Αγωγής του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας). Ακολούθως, με τη Γ4/232/5-3-1998 πράξη του Υφυπουργού Εθνικής Παιδείας (φ. Β', 250/13-3-1998) αποφασίσθηκε η επανένταξη του αθλήματος της Ενόργανης Γυμναστικής στα Σχολικά Πρωταθλήματα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και η διοργάνωση Πανελλήνιων Αγώνων μαθητών και μαθητριών Λυκείων. Ειδικότερα, ως προς τους αγώνες αυτούς αποφασίσθηκε, αφενός η διοργάνωση Αγώνων νομού, οι οποίοι αποτελούν κατά νόμο (Γ4/1770/30-11-1993 απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Παιδείας, φ. Β', 908/17-12-1993, όπως ήδη ισχύει) τη δεύτερη φάση διεξαγωγής των σχολικών πρωταθλημάτων και στους οποίους, κατά την ως άνω υπουργική απόφαση, είχαν δικαίωμα συμμετοχής μαθητές και μαθήτριες Γυμνασίων και Λυκείων, και αφετέρου η διοργάνωση Πανελλήνιων Αγώνων, οι οποίοι αποτελούν κατά το νόμο την τελική(τέταρτη) φάση των σχολικών πρωταθλημάτων και για τους οποίους, κατά την ίδια ως άνω υπουργική απόφαση, θα προκρίνονταν οι μαθητές και μαθήτριες Λυκείων οι οποίοι θα είχαν λάβει κατά τη δεύτερη φάση αγώνων βαθμολογία τουλάχιστον 70% του άριστα στον αγώνα του σύνθετου ατομικού. Στην ίδια ως άνω υπουργική απόφαση έτους 1998 αναφέρεται περαιτέρω ότι οι Παγκόσμιοι Αγώνες "ΓΥΜΝΑΣΙΑΔΑ 1998" έχει αποφασισθεί να διεξαχθούν στη Σαγκάη της Κίνας τον Οκτώβριο 1998 και ότι δικαίωμα συμμετοχής σ' αυτούς έχουν μαθητές και μαθήτριες γεννηθέντες τα έτη 1981, 1982, 1983 και 1984. Κατ' επίκληση της εν λόγω υπουργικής αποφάσεως εξεδόθη η 207/6-4-1998 πράξη του Προέδρου της Νομαρχιακής Οργανωτικής Επιτροπής (Ν.Ο.Ε.) Αθλητικών Δραστηριοτήτων Γ' Αθήνας, με την οποία προκηρύχθηκαν οι Πανελλήνιοι Αγώνες Ενόργανης Γυμναστικής μαθητών και μαθητριών Λυκείων για τις 18 και 19 Μαΐου 1998. Με την πράξη αυτή ορίσθηκε επιπλέον ότι η επιλογή της αντιπροσωπευτικής ομάδας για τη συμμετοχή στην Παγκόσμια "ΓΥΜΝΑΣΙΑΔΑ 1998" επρόκειτο να γίνει με ευθύνη της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής Αθλητικών Δραστηριοτήτων (Κ.Ο.Ε.) από τους νικητές των Πανελλήνιων Αγώνων Ενόργανης Γυμναστικής μαθητών και μαθητριών Λυκείων. Ήδη, με την κρινόμενη αίτηση, όπως αυτή συμπληρώθηκε με το από 2-9-1998 δικόγραφο προσθέτων λόγων, οι αιτούντες, γονείς του ανήλικου αθλητή της Ενόργανης Γυμναστικής Αριστομένη Παπαγεωργίου, που γεννήθηκε το έτος 1983 και ήταν μαθητής, κατά το σχολικό έτος 1997-1998, της Γ' Γυμνασίου και ο οποίος έλαβε μέρος στους ως άνω Αγώνες νομού (δεύτερης φάσης) και συγκέντρωσε βαθμολογία μεγαλύτερη του κατά τα προεκτεθέντα ορίου του 70% του άριστα στον αγώνα του σύνθετου ατομικού, ζητούν την ακύρωση της ανωτέρω

προκηρύξεως των Πανελληνίων Αγώνων Ενόργανης Γυμναστικής. Ειδικότερα, οι αιτούντες προβάλλουν ότι παρανόμως με την πράξη αυτή προκηρύχθηκαν οι εν λόγω αγώνες μόνο μεταξύ μαθητών και μαθητριών Λυκείων, κατ' αποκλεισμό των μαθητών των Γυμνασίων, και ότι παρανόμως με την ίδια πράξη ορίσθηκε περαιτέρω ότι η επιλογή της αντιπροσωπευτικής ομάδας για τη συμμετοχή της Ελλάδας στη "ΓΥΜΝΑΣΙΑΔΑ 1998" επρόκειτο να γίνει από νικητές και μόνο των Πανελληνίων Αγώνων Ενόργανης Γυμναστικής μαθητών και μαθητριών Λυκείων, κατ' αποκλεισμό των μαθητών των Γυμνασίων. 3. Επειδή, όπως προκύπτει από το από 25-6-1998 αποδεικτικό επιδόσεως του επιμελητή του Δικαστηρίου Γεωργίου Μποντζή, έχουν κοινοποιηθεί νομοτύπως και εμπροθέσμως στην καθ' ης η κρινόμενη αίτηση Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αθηνών - Πειραιώς αντίγραφα της αιτήσεως αυτής και της από 9-6-1998 πράξεως του Προέδρου του ΣΤ' Τμήματος περί ορισμού δικασίμου και εισηγητή. Επομένως, νομίμως συζητήθηκε η παρούσα υπόθεση παρά τη μη παράσταση της καθ' ης Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως. Εξάλλου, όπως προκύπτει από τα από 16-6-1998 αποδεικτικά επιδόσεως του επιμελητή του Δικαστηρίου Εμμ. Παπαδάκη, αντίγραφα της κρινόμενης αιτήσεως και της ως άνω πράξεως του Προέδρου του ΣΤ' Τμήματος έχουν κοινοποιηθεί νομοτύπως και εμπροθέσμως και στους Υπουργούς Εθνικής Παιδείας και Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, οι οποίοι είχαν δικαίωμα παρεμβάσεως στην παρούσα δίκη (βλ. άρθρα 2 παράγραφος 1 ν. 2218/1994, ΦΕΚ 90, και 21 παράγραφος 2 περίπτ. β π.δ. 18/1989, φ. Α', 8). Επομένως, νομίμως συζητήθηκε η κρινόμενη αίτηση, έστω και αν δεν παρενέβησαν οι εν λόγω Υπουργοί. 4. Επειδή, μετά τη διεξαγωγή, στις 18 και 19 Μαΐου 1998, των προκηρυχθέντων ως άνω Πανελληνίων Αγώνων Ενόργανης Γυμναστικής και την εξαγωγή, στις 22 Μαΐου 1998, των αποτελεσμάτων των αγώνων αυτών με την κατάταξη των αθλητών-νικητών κατά τη βαθμολογία τους στα αγωνίσματα του σύνθετου ατομικού, εξαντλήθηκε χρονικώς το ρυθμιστικό περιεχόμενο της προσβαλλόμενης προκηρύξεως, η οποία, μετά την πάροδο της 22ας Μαΐου 1998 έπαυσε να ισχύει. Επομένως, η κρινόμενη αίτηση, κατατεθείσα στη Γραμματεία του Συμβουλίου της Επικρατείας στις 5-6-1998, δηλαδή μετά τη λήξη της ισχύος της προσβαλλόμενης προκηρύξεως, πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη λόγω ελλείψεως προσβαλλομένης πράξεως. Πρέπει δε, καθ' ερμηνεία του δικογράφου της αιτήσεως αυτής, να θεωρηθεί ως συμπροσβαλλομένη και μόνη παραδεκτώς προσβαλλομένη μ' αυτήν, η 2/7-9-1998 πράξη της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής Αθλητικών Δραστηριοτήτων (Κ.Ο.Ε) σχολικού έτους 1998-1999, η οποία

εξεδόθη μετά την άσκηση της κρινόμενης αιτήσεως, κατά το μέρος που επελέγησαν μ' αυτήν οι κατά τα ανωτέρω Πανελληνιονίκες αθλητές που θα λάβουν μέρος στη "ΓΥΜΝΑΣΙΑΔΑ 1998" στο άθλημα της Ενόργανης Γυμναστικής, κατά παράλειψη του υιού των αιτούντων, ο οποίος, ενόψει της ανωτέρω Γ4/232/5-3-1998 αποφάσεως του Υφυπουργού Εθνικής Παιδείας, εστερήθη του δικαιώματος συμμετοχής στους ως άνω Πανελληνίους Αγώνες Ενόργανης Γυμναστικής έτους 1998, ως μαθητής Γυμνασίου κατά το σχολικό έτος 1997-1998. 5. Επειδή, στην παράγραφο 9 του άρθρου 16 του ισχύοντος Συντάγματος ορίζεται ότι : "Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους . . .". Εξάλλου, κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 4 του Συντάγματος οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου". Τέλος, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 5 του Συντάγματος, "καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη". 6. Επειδή, η προσβαλλόμενη πράξη της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής, κατά το μέρος που επελέγησαν μ' αυτήν οι νικητές-αθλητές των ως άνω Πανελληνίων Αγώνων Ενόργανης Γυμναστικής έτους 1998 για τη συμμετοχή τους στη "ΓΥΜΝΑΣΙΑΔΑ 1998" στο εν λόγω άθλημα, έχει ως έρεισμα, κατά τα προεκτεθέντα, τη Γ4/232/5-3-1998 απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Παιδείας περί επανεντάξεως της Ενόργανης Γυμναστικής στα Σχολικά Πρωταθλήματα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και περί διοργάνωσης Πανελλήνιων Αγώνων μαθητών και μαθητριών Λυκείων. Η τελευταία, όμως, αυτή κανονιστική απόφαση, καθό μέρος αφορά στη διοργάνωση Πανελλήνιων Αγώνων Ενόργανης Γυμναστικής αποκλειστικά μεταξύ μαθητών Λυκείων, κατ' αποκλεισμό από τους αγώνες αυτούς των μαθητών των Γυμνασίων, τα οποία Γυμνάσια, εντούτοις, όπως και τα Λύκεια, ανήκουν, κατά το άρθρο 2 του ν. 1566/1985 (ΕΚ 167), στην αυτή βαθμίδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αντίκειται στις προπαρατεθείσες συνταγματικές διατάξεις και είναι ως εκ τούτου ανίσχυρη, ενόψει της φύσεως του αθλήματος της Ενόργανης Γυμναστικής, η οποία, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, προσιδιάζει, κατ' εξοχήν, σε αθλητές μικρών ηλικιών, όπως είναι και οι μαθητές Γυμνασίων μη συντρέχοντος συνεπώς αποχρώντος λόγου δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος δικαιολογούντος τον αποκλεισμόν τους. Μειοψήφησαν η Σύμβουλος Αικ. Συγγούνα και η Πάρεδρος Κων/να Φιλοπούλου, οι οποίες διατύπωσαν την άποψη ότι η Γ4/232/5-3-1998 πράξη του Υφυπουργού Εθνικής

Παιδείας, καθό μέρος αποφασίσθηκε μ' αυτήν η διοργάνωση Πανελληνίων Αγώνων Ενόργανης Γυμναστικής αποκλειστικά μεταξύ μαθητών Λυκείων, και όχι και μεταξύ μαθητών Γυμνασίων δεν αντίκειται στις προεκτεθείσες συνταγματικές διατάξεις, δοθέντος ότι τα Λύκεια αποτελούν, κατά τα άρθρα 2 και 6 του ν. 1566/1985, αυτοτελή βαθμίδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι δε μαθητές των Λυκείων δεν τελούν υπό τις αυτές συνθήκες με τους μαθητές των Γυμνασίων. 7. Επειδή, ενόψει των ανωτέρω, η προσβαλλόμενη πράξη, έχουσα ως έρεισμα την ως αντισυνταγματική κριθείσα ως άνω Γ4/232/5-31998 απόφαση του Υφυπουργού Παιδείας, είναι παράνομη, καθό μέρος παρελήφθη με την πράξη αυτή από μέλος της αντιπροσωπευτικής ομάδας της Χώρας στη "ΓΥΜΝΑΣΙΑΔΑ 1998" ο υιός των αιτούντων, ο οποίος, μαθητής Γυμνασίου κατά το επίμαχο σχολικό έτος 1997-1998, εστερήθη, δυνάμει της ανωτέρω υπουργικής αποφάσεως, του δικαιώματος συμμετοχής στους ως άνω Πανελληνίους Αγώνες Ενόργανης Γυμναστικής έτους 1998 και της ενδεχόμενης επιλογής του ως μέλους της ως άνω αντιπροσωπευτικής ομάδας. Για το λόγο δε αυτό της αντισυνταγματικότητας της Γ4/232/5-3-1998 υπουργικής αποφάσεως, βασίμως προβαλλόμενο με την κρινόμενη αίτηση, πρέπει να γίνει δεκτή η αίτηση αυτή, να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη πράξη, καθό μέρος αφορά στον υιό των αιτούντων, και να αναπεμφθεί η υπόθεση στη Διοίκηση για τις νόμιμες ενέργειες σχετικώς με τον εν λόγω αθλητή. 8. Επειδή, μετά την ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξεως για τον προαναφερθέντα

λόγο, παρέλκει ως αλυσιτελής η εξέταση των λοιπών λόγων ακυρώσεως. Δ ι ά τ α ύ τ α Δέχεται εν μέρει την κρινόμενη αίτηση. Ακυρώνει τη 2/7-9-1998 πράξη της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής Αθλητικών Δραστηριοτήτων (Κ.Ο.Ε.) σχολικού έτους 1998-1999, κατά το μέρος που η πράξη αυτή αφορά στον υιό των αιτούντων κατά τα αναφερόμενα στο αιτιολογικό. Αναπέμπει την υπόθεση στη Διοίκηση για να προβεί στις νόμιμες ενέργειες. Διατάζει την απόδοση του παραβόλου, και Επιβάλλει στην καθ' ης Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αθηνών-Πειραιώς τη δικαστική δαπάνη των αιτούντων, η οποία ανέρχεται σε είκοσι οκτώ χιλιάδες (28.000) δραχμές. Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 29 Σεπτεμβρίου 1998 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 30ης Σεπτεμβρίου 1998. Ο Πρόεδρος του ΣΤ Τμήματος Ο Γραμματέας του ΣΤ Τμήματος Αν. Μαρίνος Β. Μανωλόπουλος ΣΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ
Εντέλλεται προς κάθε δικαστικό επιμελητή να εκτελέσει όταν του το ζητήσουν την παραπάνω απόφαση, τους Εισαγγελείς να ενεργήσουν κατά την αρμοδιότητά τους και

τους Διοικητές και τα άλλα όργανα της Δημόσιας Δυνάμεως να βοηθήσουν όταν τους ζητηθεί. Η εντολή πιστοποιείται με την σύνταξη και την υπογραφή του παρόντος. Αθήνα . .

Ο Πρόεδρος του ΣΤ' Τμήματος Ο Γραμματέας του ΣΤ' Τμήματος

Υπόθεση ΕΔΟΕΑΠ

Άρειος Πάγος

Αρ. Απόφασης 65

Έτος 2003

Αριθμός 65/2003

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Β1' Πολιτικό Τμήμα

ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΗΚΕ από τους Δικαστές: Ευάγγελο Περλίγκα, Αντιπρόεδρο, Δημήτριο Παπαμήτσο, Θεόδωρο Αποστολόπουλο, Ιωάννη Δαβίλλα και Γεώργιο Αμελαδιώτη, Αρεοπαγίτες. ΣΥΝΗΛΘΕ σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του, την 19η Νοεμβρίου 2002, με την παρουσία και της Γραμματέως Ευθυμίας Μαντζάνα για να δικάσει μεταξύ: Του αναιρεσειόντος: Ζ.Χ., κατοίκου Αθηνών, ο οποίος παραστάθηκε με τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Δημήτριο Παπασταύρου

Του αναιρεσιβλήτου: Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία "Ενιαίος Δημοσιογραφικός Οργανισμός Επικουρικής Ασφαλίσεως και Περιθάλψεως" (ΕΔΟΕΑΠ), το οποίο εδρεύει στην Αθήνα και εκπροσωπείται νόμιμα. Εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Δημήτριο Μέλισσα. Η ένδικη διαφορά έχει εισαχθεί με την από 14 Ιουνίου 2000 αγωγή του ήδη αναιρεσειόντος, που κατατέθηκε στο Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών. Εκδόθηκε η απόφαση 1670/2001 του ίδιου δικαστηρίου, την αναίρεση της οποίας ζητεί ο αναιρεσειών, με την από 28 Ιανουαρίου 2002 αίτησή του, καθώς και τους από 16 Απριλίου 2002 πρόσθετους λόγους αυτής. Κατά τη συζήτηση της αιτήσεως αυτής, που εκφωνήθηκε από το πινάκιο, οι διάδικοι παραστάθηκαν όπως σημειώνεται πιο πάνω. Ο Εισηγητής Αρεοπαγίτης Γεώργιος Αμελαδιώτης ανέγνωσε την από 23 Οκτωβρίου 2002 έκθεσή του, με την οποία εισηγήθηκε να γίνει δεκτός ο λόγος του δικογράφου των προσθέτων λόγων. Ο πληρεξούσιος του αναιρεσειόντος ζήτησε την παραδοχή της αιτήσεως και των προσθέτων λόγων αναίρεσεως και ο πληρεξούσιος του

αναιρεσιβλήτου την απόρριψή τους και καθένας την καταδίκη του αντιδίκου στη δικαστική δαπάνη. ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ Η υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως στρέφεται κατά της υπ' αριθμ. 1670/2001 αποφάσεως του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, η οποία κατέστη τελεσίδικη λόγω νόμιμης παραίτησης του ηττηθέντος ενάγοντος και ήδη αναιρεσιώντος από το δικαίωμα να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης αυτής. Επομένως η αίτηση αυτή είναι νόμιμη και παραδεκτή και πρέπει να εξετασθεί για το παραδεκτό και βάσιμο των λόγων της (άρθρο 577 παρ.3 ΚΠολΔ). Επίσης παραδεκτά ασκήθηκε με το από 16.4.2002 δικόγραφο, το οποίο κατατέθηκε στη Γραμματεία του Αρείου Πάγου στις 16.4.2002 (βλεπ. υπ' αριθμ. 99/2002 έκθεση καταθέσεως) και επιδόθηκε στον αναιρεσιβλήτο στις 26.4.2002 (βλεπ. υπ' αριθμ. 2462Γ'/26.4.2002 έκθεση επιδόσεως του δικαστικού επιμελητή του Πρωτοδικείου Αθηνών Α. Καπανισάνου), και ο πρόσθετος λόγος αναίρεσης, ο οποίος πρέπει να ερευνηθεί για το παραδεκτό και το βάσιμό του (άρθρο 569 ΚΠολΔ). Κατά το άρθρο 663 αριθμ. 5 του ΚΠολΔ, κατά την ειδική διαδικασία των άρθρων 664 έως 676 δικάζονται οι διαφορές μεταξύ οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και των ασφαλισμένων στους οργανισμούς αυτούς ή των διαδόχων τους ή εκείνων που κατά το νόμο έχουν δικαιώματα από την ασφαλιστική σχέση. Α. τη διάταξη αυτή, συνδυαζόμενη με εκείνες του άρθρου 22 παρ.5 του Συντ/τος και του άρθρου 7 του ν.702/1977, προκύπτει ότι η υπαγόμενη στα τακτικά πολιτικά δικαστήρια και στην πρώτη των άνω διατάξεων αναφερόμενη διαφορά πρέπει να προκύπτει από ασφαλιστική σχέση ιδιωτικού δικαίου. Τέτοια μπορεί να γεννηθεί στην περίπτωση της προαιρετικής ασφάλισης σε επικουρικό ταμείο εφόσον τούτο έχει τη μορφή ν.π.ι.δ., αφού τότε η δημιουργούμενη έννομη σχέση έχει χαρακτήρα ιδιωτικού δικαίου. Αντίθετα η υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, κύρια ή επικουρική, μπορεί να ασκείται μόνο από το Δημόσιο ή από ν.π.δ.δ. Ο χαρακτήρας της προαιρετικής η υποχρεωτικής υπαγωγής, στην ασφάλιση επικουρικού ασφαλιστικού ταμείου, ατόμων συγκεκριμένου κλάδου, όπως είναι ο δημοσιογραφικός, που ανήκουν ως μέλη σε συγκεκριμένες δημοσιογραφικές οργανώσεις διαφοροποιεί και τη θέση στο ζήτημα, αν παρακωλύει την αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία ο αποκλεισμός κατηγοριών του άνω κλάδου που δεν έχουν ενταχθεί στις άνω δημοσιογραφικές οργανώσεις. Κατά το άρθρο 1 του Α.Ν. 248/1967 "Περί συστάσεως Ενιαίου Δημοσιογραφικού Οργανισμού Επικουρικής Ασφάλισης και Περιθάλψεως" "Α. 1ης Ιανουαρίου 1968 η επικουρική ασφάλιση των μελών των υφισταμένων ενώσεων: α) Σ. Η. Ε. Αθηνών, β) Σ. Η. Ε. Μακεδονίας-Θράκης, γ)

Προσωπικού Η. Ε. Αθηνών και δ) Προσωπικού Η. Ε. Θεσσαλονίκης, ως αυτή εν άρθρω 3 του παρόντος ορίζεται, ασκείται υφ' ενιαίου φορέως. Προς τούτο και κατά τα εν τοις επομένους ειδικότερα οριζόμενα συνιστάται Οργανισμός υπό τον τίτλο "Ενιαίος Δημοσιογραφικός Οργανισμός Επικουρικής Ασφαλίσεως και Περιθάλψεως", όστις, εδρεύων εν Αθήναις και διοικούμενος υπό Συμβουλίου αντιπροσωπευτικής συνθέσεως, θέλει ασκεί εν τω μέλλοντι αποκλειστικώς την κατά τον παρόντα νόμον ασφάλισιν". Κατά δε την παρ. 1 εδαφ. α' του άρθρου 3 του ίδιου νόμου, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του Ν. 712/1977, "Εις την ασφάλισιν του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. υπάγονται υποχρεωτικώς, δι' άπάσας τας υπό του καταστατικού του οριζόμενας παροχάς, άπαντα τα μέλη (τακτικά, εν συντάξει, πάρεδρα και δόκιμα) των εν άρθρω 1 του παρόντος αναφερομένων Ε. ". Α. τις διατάξεις αυτές και εκείνες των άρθρων 2 παρ.1, 3, 6, 14, 7 και 17 του ίδιου νόμου συνάγονται τα ακόλουθα α') Ο προαναφερθείς Οργανισμός ασκεί αποκλειστικώς την κατά τον ανωτέρω νόμο ασφάλισιν, β') Στην ασφάλισιν αυτή υπάγονται υποχρεωτικώς 1) Οι συντάκτες ημερησίων εφημερίδων Αθηνών, 2) Οι συντάκτες ημερησίων εφημερίδων Μακεδονίας Θράκης, 3) Το προσωπικό ημερησίων εφημερίδων Αθηνών και 4) Το προσωπικό ημερησίων εφημερίδων Θεσσαλονίκης, γ') Προβλέπεται υποχρεωτική καταβολή εισφορών των ασφαλισμένων και είσπραξη πόρων από τρίτους, δ') Το καταστατικό του Οργανισμού και κάθε τροποποίησή του υπόκειται στην έγκριση του Υπουργού Προεδρίας της Κυβερνήσεως (ήδη Τύπου), ε') Η μη εμπρόθεσμη καταβολή των εισφορών και λοιπών πόρων συνεπάγεται την επιβολή ποινικών κυρώσεων. Σύμφωνα με αυτά ο Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. ενεργεί κατά νόμο ως Οργανισμός υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως και όλοι οι προαναφερθέντες εργαζόμενοι (δημοσιογράφοι, υπάλληλοι εφημερίδων κλπ.) υπάγονται υποχρεωτικώς στην ασφάλισιν αυτού όπως δεσμευτικά για το παρόν δικαστήριο (άρθρ. 51 παρ.1 του ν.345/1976) έκρινε για τον άνω Οργανισμό Επικουρικής Ασφαλίσεως το ΑΕΔ με την υπ' αρ. 5/2002 απόφασή του. Περαιτέρω το Σύνταγμα της Ελλάδος στο μεν άρθρο 12 παρ.1 ορίζει ότι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορεί να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια, στο δε άρθρο 22 παρ.5 το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλισιν των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει. Με τις συνταγματικές αυτές διατάξεις καθιερώνονται: α') Η συνδικαλιστική ελευθερία των εργαζομένων τόσο με τη θετική της μορφή, δηλαδή με το δικαίωμα να συστήσουν και να συμμετέχουν σε εργατικά σωματεία, όσο και με την αρνητική της μορφή, δηλαδή

με το δικαίωμα να μη συστήσουν ή να μη συμμετέχουν σε υφιστάμενα εργατικά σωματεία. Και β') Η γενική αρχή κατά την οποία όλοι οι Ασφαλιστικοί Οργανισμοί, που παρέχουν κοινωνική ασφάλιση, έχουν την υποχρέωση να ασφαλίζουν όλους τους ασκούντες το επάγγελμα, το οποίο καλύπτει ασφαλιστικώς ο Οργανισμός. Δεν επιτρέπεται νόμος να εξαρτά την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση του εργαζομένου από τη συμμετοχή του ή μη σε συνδικαλιστική οργάνωση διότι έτσι έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τις ανωτέρω διατάξεις του Συντάγματος. Στην προκείμενη περίπτωση η παράγραφος 1 εδαφ. α' του άρθρου 3 του ανωτέρω Α.Ν. 248/1967, κατά την οποία εξαρτάται η από τον αναιρεσίβλητο Α. Οργανισμό κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων δημοσιογράφων από τη συμμετοχή τους ή μη στις αντίστοιχες Ενώσεις Σ. ημερησίων εφημερίδων έχει καταργηθεί με την παρ.2 του άρθρου 31 του Ν. 1264/1982 "Για τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των Συνδικαλιστικών Ελευθεριών", κατά την οποία "Κάθε διάταξη νόμου που κατοχυρώνει, περιορίζει ή εξαρτά το δικαίωμα της εργασίας στον Τύπο και την παροχή στους εργαζομένους σ' αυτόν παρεπομένων της εργασίας τους δικαιωμάτων από τη συμμετοχή τους ή μη σε συγκεκριμένη επαγγελματική οργάνωση ή από την υπαγωγή τους στο Ν. 1186/1981 ή σε ορισμένο ασφαλιστικό φορέα, καταργείται". Επομένως από τη δημοσίευση του νέου αυτού νόμου δεν αποτελεί προϋπόθεση, για να ασφαλισθεί ένας δημοσιογράφος στον αναιρεσίβλητο ασφαλιστικό Φορέα, να είναι μέλος ή, προκειμένου για συνταξιούχο, να υπήρξε μέλος της Ε. Σ. Η. Ε. Αθηνών ή της Ε. Σ. Η. Ε. Μακεδονίας-Θράκη ούτε τίθεται θέμα αντισυνταγματικότητας του Α.Ν. 248/1967, ώστε κατ' εφαρμογήν του άρθρου 100 παρ.5 του Συντ/τος να επιβάλλεται η υποχρεωτική παραπομπή του ζητήματος τούτου στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου. Στην προκείμενη περίπτωση το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών, με το να απορρίψει ως μη νόμιμη την ένδικη αγωγή του αναιρεσείοντος - με την οποία εκείνος ζητούσε να αναγνωρισθεί το δικαίωμά του να ασφαλιστεί στον εναγόμενο Οργανισμό Επικουρικής Ασφαλίσεως και να υποχρεωθεί τούτο να προβεί στην ασφάλισή του, ως συνταξιούχου δημοσιογράφου - εκ του λόγου ότι ο ενάγων δεν διετέλεσε ποτέ μέλος των αναφερόμενων στον α.ν. 248/1967 δημοσιογραφικών οργανώσεων, παραβίασε τη διάταξη του άρθρου 3 αυτού με την εφαρμογή της και εκείνη του άρθρου 31 παρ.2 του ν. 1264/1982, με τη μη εφαρμογή της, και αναιρετέα κατέστησε την απόφασή του, κατά το βάσιμο από το άρθρο 559 αρ.1 του ΚΠολΔ πρόσθετο λόγο αναιρέσεως. Συνεπώς, μετά την αναίρεσή της πρέπει η υπόθεση να παραπεμφθεί προς περαιτέρω εκδίκαση στο ίδιο δικαστήριο, το οποίο

θα συγκροτηθεί από άλλο δικαστή και θα ερευνήσει την υπόθεση και από πλευράς δικαιοδοσίας, αφού σχετική αιτίαση εκ του άρθρου 559 αρ.4 του ΚΠολΔ. Δεν προτάθηκε από τον Εισηγητή, κατ' άρθρο 562 παρ.4 του ίδιου Κώδικα, ώστε να επιληφθεί επ' αυτού αυτεπαγγέλτως το παρόν δικαστήριο. ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ Αναιρεί την υπ' αρ. 1670/2001 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών. Παραπέμπει στην υπόθεση προς περαιτέρω εκδίκαση στο Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών, το οποίο θα συγκροτηθεί από άλλον δικαστή. Και Καταδικάζει το αναιρεσίβλητο νομικό πρόσωπο στη δικαστική δαπάνη του αναιρεσιόντος, την οποία ορίζει στο ποσό των χιλίων τριακοσίων (1.300) Ευρώ. Κρίθηκε και αποφασίσθηκε στην Αθήνα, στις 8 Ιανουαρίου 2003. Και Δημοσιεύθηκε στο ακροατήριό του στις 21 Ιανουαρίου 2003.

Υπόθεση Τελευταίος Πειρασμός

Μονομελές Πρωτοδικείο Αθήνας

Αρ. Απόφασης 17115

Έτος 1988

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 57 § 1 εδ.α' ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Κατά τις διατάξεις του άρθρου 59 ΑΚ, στην περίπτωση του παραπάνω άρθρου, το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επί πλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο, να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. Από τις διατάξεις αυτές, αλλά και από άλλες διατάξεις του ιδιωτικού και του δημοσίου δικαίου, προκύπτει, ότι το δίκαιο ανάγει τον άνθρωπο σε αυτοτελές αντικείμενο προστασίας και επιβάλλει το σεβασμό της προσωπικότητάς του από τους τρίτους. Η προσωπικότητα εμφανίζεται εξωτερικά με διάφορες εκφάνσεις, ενώ με τη γενική ρήτρα περί της παρανόμου προσβολής της επιτυγχάνεται ο εντοπισμός αλλά και η διεύρυνση των εκφάνσεων της προσωπικότητας, εκείνων δηλ. που, κατά την επιστήμη και τις κοινωνικές και τις συναλλακτικές αντιλήψεις, θεωρούνται προστατεύσιμες. Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας αποτελεί ιδιαίτερη

κατηγορία δικαιώματος, που δεν υπάγεται στα γνωστά, από τη θεωρία του ρωμαϊκού δικαίου, είδη δικαιωμάτων και ως εκ τούτου έχει δική του φυσιογνωμία στο σύγχρονο ιδιωτικό δίκαιο. Είναι δικαίωμα που ενδιαφέρει τη δημοσία τάξη, μη περιουσιακό, απόλυτο, δηλ. ο φορέας του μπορεί να στραφεί κατά παντός τρίτου του τον διαταράσσει, αυτοτελές για κάθε πρόσωπο και επομένως δεν μπορεί να ανήκει σε πλείονες από κοινού, ενιαίο, υπό την έννοια, ότι δεν υπάρχουν περισσότερα επί μέρους δικαιώματα αλλά ένα δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, οι ειδικότερες εκδηλώσεις του οποίου εμφανίζονται υπό τύπον "εκφάνσεων" του ενιαίου αυτού δικαιώματος και γι' αυτό το λόγο αποκλείεται στο πρόσωπο του αυτού φορέα δημιουργία σχέσεως και συνεπώς "συγκρούσεως" δικαιωμάτων επί της ίδιας προσωπικότητας (βλ. Γ.Πλαγιαννάκος: "Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας" ΕλλΔνη 7.101 επ., Σούρλας σε ΕρμΑΚ Εισαγ. άρθ.57-60, αριθμ.14,17,22,40-42, Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.1962 § 34 σελ.229, Αν.Γαζής, "Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων" 1959 σελ.58, ΑΠ (Ολομ.)812/1980 ΝοΒ 29.79 επ. ΕΑ 1013/1987). Προσβολή της προσωπικότητας υπάρχει σε κάθε πράξη τρίτου προσώπου με την οποία διαταράσσεται, κατά τη στιγμή της προσβολής, η υπάρχουσα κατάσταση ως προς τις διάφορες εκφάνσεις της προσωπικότητας. Δεν αρκεί όμως απλή προσβολή αλλά επί πλέον απαιτείται να είναι και παράνομη. Το παράνομο είναι ευχερές να διακριβωθεί, όταν υπάρχει διάταξη που απαγορεύει συγκεκριμένη πράξη και προσβάλλει κάποια "έκφανση" της προσωπικότητας, ανεξάρτητα σε ποιο τμήμα του δικαίου, ιδιωτικού ή δημοσίου υπάρχει αυτή η διάταξη, όπως, αντίθετα το παράνομο δεν υπάρχει στις περιπτώσεις που το δίκαιο δίνει ρητώς δικαίωμα προσβολής ορισμένων εκφάνσεων της προσωπικότητας του άλλου (άρθρ.284,282 ΑΚ, 2 Π.Κ.). Όταν δεν συμβαίνει αυτό και ενόψει του ότι το επί της ίδιας προσωπικότητας δικαίωμα του ενός διασταυρώνεται με το αντίστοιχο δικαίωμα των άλλων, τότε ανακύπτει το πρόβλημα της αξιολογήσεως και της σταθμίσεως "αξιών", εκατέρωθεν δικαιωμάτων, συμφερόντων και εννόμων αγαθών, ποιά αξία ποιο δικαίωμα, ποιο συμφέρον, ποιο έννομο αγαθό είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση σπουδαιότερο από το άλλο και μέχρι ποίου σημείου φθάνει η νομική σημασία καθ' ενός απ' αυτά στην περιοχή του δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, επί τη βάσει γενικών αρχών, που συνάγονται είτε από το συνολικό πνεύμα της νομοθεσίας και τις επί μέρους διατάξεις, από το πνεύμα των οποίων μπορεί να αρυσθεί κανείς τις κατά προτίμηση γενικότερες τάσεις και κατευθύνσεις της νομοθεσίας, είτε από το πολιτιστικό ιδεώδες του οποίου φέρει τη σφραγίδα η έννομη τάξη και του επί του

ιδεώδους τούτου θεμελιουμένου "πίνακος αξιών" (βλ.Γ.Πλαγιαννάκος ό.π. σελ.170 και εκεί παρ.Γερμ.Ακυρ. ΝοΒ 1962.942). Με βάση την αξιολόγηση αυτή θα υπερισχύσει το σπουδαιότερο δικαίωμα και μόνο, αν το δικαίωμα αυτό είναι το δικαίωμα εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου η προσβολή δεν θα είναι παράνομη εκτός εάν η ενάσκηση του επικρατέστερου δικαιώματος είναι ανεπίτρεπτη, κατά το άρθρο 281 ΑΚ, γιατί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, αντίκειται προφανώς στην καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή υπερβαίνει προφανώς τα όρια που διαγράφει ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός τού κατά προτίμηση προστατευομένου αυτού δικαιώματος. Από την πλευρά εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου δεν απαιτείται πταισίμα -δόλος ή αμέλεια - εκτός εάν ζητείται αποζημίωση, κατά τις περί αδικοπραξιών διατάξεις ή ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Εξάλλου, η προσωπικότητα του ανθρώπου προστατεύεται και από σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος, ως προς τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες. Οι διατάξεις αυτές και οι αντίστοιχες διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου τελούν μεταξύ τους σε εσωτερική λογική και νομική ενότητα, οπότε, βάσει της θεωρίας των "αντανεκλαστικών επενεργειών" στην περιοχή του ιδιωτικού δικαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών που θεσπίζονται από το Σύνταγμα, η νομική σημασία των συνταγματικών αυτών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν εξαντλείται στις μεταξύ του κράτους, ως πολιτειακής εξουσίας, και των πολιτών σχέσεις αλλά επεκτείνεται και στις μεταξύ των πολιτών, ως υποκειμένων ιδιωτικού δικαίου, έννομες σχέσεις, (Γ. Πλαγιαννάκος ό.π. σελ.165 και εκεί παρ.): Έτσι, με το άρθρο 2 του Συντάγματος διακηρύσσεται, ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, υπό την έννοια ότι η πολιτεία οφείλει να σέβεται την αξία του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου αλλά και να την προστατεύει, δηλ. να μεριμνά για την αποτροπή της προσβολής της, εκ μέρους των φορέων της εξουσίας αλλά και εκ μέρους ιδιωτών (βλ. Αρ.Μάνεση: "Ατομικές Ελευθερίες" έκδ.1982 σελ.110). Με βάση την κεντρική αυτή αντίληψη για την αξία του ανθρώπου, έχουν περιληφθεί στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος υπό τον τίτλο, Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, μεταξύ των άλλων, οι διατάξεις του άρθρου 5, για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του άρθρου 13, για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, των άρθρων 14,15 για την πνευματική ελευθερία, ελευθερία του στοχασμού, ενώ με το άρθρο 106 § 2 ορίζεται, ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας

και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Με τις διατάξεις αυτές προσδιορίζεται η έκταση και το βάθος της προσωπικότητας και οι κύριες εκφάνσεις της, με βάθρο την ανθρώπινη αξία και το απαραβίαστο αυτής και καθιερώνεται η αξία της προσωπικότητας και σε τομείς που δεν καλύπτει το ιδιωτικό δίκαιο. Με βάση τον προσδιορισμό της προσωπικότητας, κατά τα συνταγματικά αξιολογικά κριτήρια και την ευρύτερη αντίληψη που απορρέει απ' αυτά, περί της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως και του απολύτου σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, από τον οποίο εκπηγάζουν οι κοσμοθεωριακές του πεποιθήσεις, που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την ελεύθερη πορεία του και τη θέση του απέναντι στο μυστήριο της ζωής, προκύπτει, ότι η έκφανση της προσωπικότητας που πρέπει να προστατεύεται από κάθε προσβολή είναι και το θρησκευτικό συναίσθημα, που έμμεσα προστατεύεται και με τις διατάξεις των άρθρων 198-200 Π.Κ., και η πίστη που απορρέει από αυτό. Η πίστη, που κατά τον κλασσικό ορισμό είναι, "ελπιζομένων υπόσταση πραγμάτων έλεγχος ου βλεπομένων" (Παύλος προς Εβραίους κεφ.ΙΑ.1.) εισδύει στο μυστήριο των μεταφυσικών αληθειών και παρέχει γνώσεις για την υπεραίσθητή, υπερεμπειρική και υπερβατική πραγματικότητα, οι οποίες ικανοποιούν τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, αποτελεί δε γεγονός ελεύθερης επιλογής και ηθικής ευθύνης της συνειδήσεώς του, είναι πράξη υψηλής ποιότητας, στην οποία χωρεί με ελευθερία η προσωπικότητα του ανθρώπου και συνιστά ένα από τα κεντρικότερα και ευτυχέστερα βιώματα του ανθρώπου (βλ. Αθ.Δεληκωστόπουλου:Σύγχρονα προβλήματα απολογητικής σελ.61 επ., του ίδιου Επιστημολογική θεώρηση της Θεολογίας, σελ.29 επ.). Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, θρησκευτική ελευθερία, που καθιερώνεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος δεν είναι απλώς ελευθερία της γνώμης αλλά ευρύτερο δικαίωμα που απαρτίζεται από μερικότερα δικαιώματα που είναι α) το δικαίωμα καθενός να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί και θεωρεί, ότι ικανοποιεί καλύτερα από κάθε άλλη θρησκεία το θρησκευτικό του συναίσθημα, β) το δικαίωμα να μη πρεσβεύει καμιά θρησκεία, να μη πιστεύει στο Θεό, δηλ. να είναι άθρησκος, χωρίς θρησκευτικό συναίσθημα ή άθεος, αρνούμενος την ύπαρξη του Θεού, ή να μη πρεσβεύει ορισμένη μόνο θρησκεία ή ορισμένες μόνο αρχές της, κατ'αρχήν, απ' αυτόν πρεσβευόμενης θρησκείας, γ) Το δικαίωμα να διατηρεί μυστικές τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, δ) το δικαίωμα να μεταβάλλει κατ' επανάληψη και κατά βούληση θρήσκευμα, υπό τον περιορισμό, ότι δεν μπορεί να εμφανίζεται, ότι πρεσβεύει ορισμένο θρήσκευμα, το οποίο στην πραγματικότητα πρεσβεύει και ε) Το δικαίωμα

να διακηρύσσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Ομως η απόλαυση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως και όλων των άλλων ατομικών ελευθεριών, είναι δυνατή μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις δηλ. ορισμένους περιορισμούς, που, πέραν των περί προσηλυτισμού διατάξεων, απαριθμούνται στο άρθρο 13 του Συντάγματος και είναι α) η δημοσία τάξη και τα, εις την γενική έννοια αυτής περιλαμβανόμενα χρηστά ήθη, υπό την έννοια του συνόλου των θεμελιωδών, πολιτειακών, κοινωνικών, οικονομικών και ηθικών αρχών και αντιλήψεων που κυριαρχούν στην Ελλάδα, ρυθμίζουν την ειρηνική και ήρεμη συνύπαρξη και συμβίωση ("ον γαρ τοις ψηφίσμασι αλλά τοις ήθεσι καλώς οικείσθαι τας πόλεις" Ισοκράτης) χαρακτηρίζουν την Ελληνική Κοινωνία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση και το αίσθημα πάντων των συνετός και δικαίως σκεπτομένων ανθρώπων και β) τα καθήκοντα απέναντι στο Κράτος, υπό την έννοια των υποχρεώσεων που αναφέρονται σε ζωτικά συμφέροντα της πολιτείας, και οι νόμοι, υπό την έννοια των "γενικών" νόμων, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο, όπως εκείνοι που αφορούν, στην παιδεία, στην εθνική άμυνα, στη δημόσια υγεία, στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών κ.λ.π. Εξάλλου, στα μέτρα της πολιτείας, για την προστασία των θρησκευτικών γενικά και όχι μόνο της "επικρατούσας" θρησκείας της Ανατολικής Ορθόδοξης του Χριστού Εκκλησίας, που καθιερώνεται από το Σύνταγμα για λόγους ιστορικούς και έχει ορισμένα προνόμια που όμως δεν επεκτείνονται και στους οπαδούς της, αφού αυτό θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της θρησκευτικής ισότητας των ατόμων, περιλαμβάνονται και οι ποινικές διατάξεις των άρθρων 198-200 Π.Κ. το αντικείμενο προστασίας των οποίων εντοπίζεται στη θρησκευτική ειρήνη και έμμεσα στο θρησκευτικό συναίσθημα των πολιτών και ακόμη στην επικρατούσα και τις άλλες γνωστές θρησκείες, δηλ. στο ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας (βλ. Σπ. Τρωϊάνος, παραδ. Εκκλησιαστικού Δικαίου σελ. 89, 91, 92, 102 και εκεί παρ. Γ. Μαριδάκης Ι. Δ. Δ. (1967) τομ 1.336, Αν. Μαρίνος "Η θρησκευτική Ελευθερία" σελ. 102 επ. 109, 110 και εκεί σημ., Αγγ. Μπουρόπουλος: Ερμ. Ποιν. Κ. υπ' άρθ. 198 επ. σελ. 184 επ. 186 επ. Ηλ. Γάφος "επιβουλή της θρησκευτικής ειρήνης" Π.Χ. Η' 513 επ., πρβλ. Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη: "πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη", σελ. 104-105 και εκεί παρ. Γ. Κρίππας "Το έγκλημα της κακοβούλου βλασφημίας" Π.Χ. ΚΕ' 459 επ. και εκεί παρ. ΣτΕ 4079/1976 τμ. Γ, ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Η προστασία αυτή των θρησκευτικών συναισθημάτων, της θρησκευτικής ελευθερίας γενικότερα, επιβάλλεται, γιατί αποτελούν ηθικοκοινωνικές αξίες, κοινωνικά και

νομικά συμφέροντα, άξια προστασίας, προς όφελος του πολιτισμού και του Κράτους. Η θρησκεία είναι καθαρά ατομική υπόθεση, όλως εσωτερική σχέση της ψυχής προς τον Θεό, περί της οποίας το κράτος μπορεί να αδιαφορήσει, αλλά αποτελεί τη βάση του Κράτους, παράγοντα πνευματικού πολιτισμού, που ασκεί επιρροή όχι μόνο στα αισθήματα και τις σκέψεις αλλά και στις πράξεις του ανθρώπου (βλ. Ηλ.Γάφος: ό.π. Π.Χ. Η' 513 επ. και εκεί σημ.).Εξάλλου, κατά το άρθρο 5 § 1 του Συντάγματος, καθένας έχει το δικαίωμα, να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Με τη διάταξη αυτή, που αποτελεί τη συνισταμένη των επί μέρους ατομικών Ελευθεριών (βλ. ΑΠ 1562/1983 ΕΕΝ 51.267) τα χρηστά ήθη τίθενται κι εδώ, ως κριτήριο των ορίων προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων, κατά την ενάσκηση της ελευθερίας για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας και μάλιστα σε ίση μοίρα προς το Σύνταγμα. Αλλά η αντίθετη προς τα χρηστά ήθη ενέργεια και εφόσον συντρέχουν και επί πλέον συνθήκες που καθιστούν την αντίθεση αυτή έντονη, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως καταχρηστική, ιδίως όταν αφορά στην άσκηση της ατομικής οικονομικής δραστηριότητας, βάσει της διατάξεως του άρθρου 25 § 2 του Συντάγματος (βλ. και άρθρ.106 § 3 Συντάγμ.)η οποία παρά τις, εξαιτίας του κινδύνου από την εφαρμογή της, επιφυλάξεις, που φθάνουν μέχρι του χαρακτηρισμού της, ως *lex imperfecta*, δηλ. ατελούς διατάξεως που δεν συνεπάγεται κυρώσεις (βλ. Φ.Βελγερής "οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου"-1982 σελ,26-27) θα πρέπει, κατ' αρχήν να θεωρηθεί, ότι έχει το νόημα που εκφράζει η λεκτική της διατύπωση, δηλ. ότι απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος, με συνέπεια, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να αίρεται η συνταγματική προστασία του δικαιώματος και να απαγορεύεται η άσκησή του (ΑΠ 717/1985 ΝοΒ 34.560, ΑΠ (Ολομ.) 17/1978 ΝοΒ 26.1223 και εκεί σημ. Κ.Ι.Π., ΕΑ 1013/1987).

Με την υπό κρίση αίτηση, όπως παραδεκτά συμπληρώθηκε, κατά την προφορική επ' ακροατηρίου συζήτηση, ισχυρίζονται οι αιτούντες, νομικά και φυσικά πρόσωπα, ότι η καθής, εταιρία εισαγωγής και εκμεταλλεύσεως κινηματογραφικών ταινιών, που τις διαθέτει με σκοπό το κέρδος, σε διάφορους κινηματογράφους, όπου και προβάλλονται στο κοινό, πρόσφατα, κατά τις αρχές Οκτωβρίου 1988,εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο "Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ", του παραγωγού και

σκηνοθέτη Μάρτιν Σκορτσέζε και την διέθεσε σε κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων οι κινηματογράφοι ΟΠΕΡΑ, ΕΜΠΑΣΣΥ, ΑΘΗΝΑΙΟΝ, ΑΑΒΟΡΑ, ΤΡΟΠΙΚΑΛ, ΑΘΗΝΑ, ΝΑΝΑ, όπου και προβάλλεται δημόσια στο κοινό. Με την ταινία αυτή, σκηνές της οποίας περιγράφονται, καθυβρίζεται δημόσια και κακόβουλα η Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού, προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα και η πίστη των αιτούντων και επομένως η προσωπικότητά τους, κατά την έννοια του άρθρου 57 ΑΚ, παραβιάζεται το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη, κατά κατάχρηση του δικαιώματος της καθής, η άσκηση του οποίου προφανώς υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλουν τα χρηστά ήθη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του, προσβάλλεται, κατά το κοινό αίσθημα η δημοσία αιδώς, λόγω των αναφερομένων ασέμων σκηνών της, ενώ παράλληλα, με την προβολή της, προκαλούνται έντονες διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις και αποδοκιμασίες, που απειλούν την τάξη και την ησυχία των πολιτών. Σύμφωνα μ' αυτά ζητείται, λόγω του κατεπείγοντος, να ρυθμιστεί, προσωρινά, η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί με ασφαλιστικά μέτρα και συγκεκριμένα: Α) Να απαγορευτεί α) η εισαγωγή και διάθεση της παραπάνω κινηματογραφικής ταινίας από την καθής β) η προβολή της από τους παραπάνω κινηματογράφους ή οποιουσδήποτε άλλους. Β) Να διαταχθεί η κατάσχεση της κινηματογραφικής ταινίας στα χέρια της καθής ή τρίτου. Γ) Να απειληθεί κατά της καθής και υπέρ της στέγης κατάκοιτων της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών χρηματική ποινή 500.000 δραχμών, για κάθε παράβαση της αποφάσεως και Δ) Να διαταχθεί η δημοσίευση της αποφάσεως που θα εκδοθεί σε δύο ημερήσιες εφημερίδες των Αθηνών, με δαπάνες της καθής. Η αίτηση παραδεκτά ασκείται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (άρθρ.682 επ.683 § 1, 686 επ.731,732 ΚΠολΔ,Π.Τζίφρας: "Ασφαλ.Μέτρα" έκδ.1973 σελ.301, Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ. § 35, ΑΠ 259/1971 ΝοΒ 19.853) βασίζεται, ως προς τα εκ των αιτούντων, φυσικά πρόσωπα, στις παραπάνω διατάξεις και στις διατάξεις των άρθρων 29 § 1, 30 ν.5060/1931 που επαναφέρθηκε σε ισχύ με το άρθρο 2 του ν.10/1975, όπως το άρθρο 30 ισχύει, μετά την προσθήκη που έγινε σ' αυτό με το άρθρο 3 του ν.1291/1982, άρθρ.731,732,947 § 1 ΚΠολΔ (βλ. ως προς την εκχώρηση της αξιώσεως Σταυρόπουλος: Ερμ.ΚΠολΔ (1968) σελ.1240, 6α, Γ.Σταθείας: Εκτέλεση Τομ.Δ.1712) και πρέπει να ερευνηθεί, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμη. Ως προς τα, εκ των αιτούντων, νομικά πρόσωπα, ενόψει του ότι αυτά απολαμβάνουν μεν της προστασίας της προσωπικότητας, όχι όμως, κατά το άρθ.62 ΑΚ, και στις σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικού προσώπου, όπως στην

προκειμένη περίπτωση (βλ.Γιαννόπουλος: Γεν.Αρχ. υπ' άρθρ.62, Σημαντήρας Γεν.Αρχ. σελ.248,Γεωργιάδης-Σταθόπουλος: Γεν.Αρχ. υπ' άρθρ.62), οπότε τα αιτούντα, νομικά πρόσωπα, εσφαλμένα υπολαμβάνουν, ότι το επίδικο δικαίωμα ανήκει σ' αυτά, ενώ, κατά νόμο αυτό παρέχεται, κατ' αρχήν, στα μέλη τους και, κατά κανόνα, το δίκαιο δεν αναγνωρίζει δικαίωμα του νομικού προσώπου για την άσκηση ατομικών αγωγών των μελών του (βλ. Αν.Τούσης: Γεν.Αρχ.Εργ.Δικ. σελ.242 σημ.25) η αίτηση είναι μη νόμιμη και πρέπει να απορριφθεί (βλ. Κ.Μπέης: Πολ.Δικ. υπ'άρθ.68 σελ.360). Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 79,80 ΚΠολΔ, με την κυρία παρέμβαση ο παρεμβαίνων εισάγει και ζητεί την αναγνώριση δικής του αξιώσεως έναντι πάντων των κυρίων διαδίκων, των οποίων καθίσταται αντίδικος, ενώ ο προσθέτως παρεμβαίνων συμμαχεί με τον ένα και καθίσταται αντίδικος του άλλου, ανακύπτει δε η νομική αναγκαιότητα δηλ. το έννομο συμφέρον του, για την άσκηση πρόσθετης παρέμβασης, από το ότι η έκδοση της αποφάσεως εις βάρος εκείνου υπέρ του οποίου παρεμβαίνει θα παραβλάψει τις, κατά το ιδιωτικό ή δημόσιο δίκαιο, νομικές σχέσεις του παρεμβαίνοντα με ένα από τους διαδίκους ή με το αντικείμενο της δίκης, λόγω των αντανακλαστικών συνεπειών της. Το δικαίωμα που θέλει να προστατεύσει ο προσθέτως παρεμβαίνων ή η νομική υποχρέωση που θέλει να αποφύγει δεν είναι απαραίτητο να έχει περιουσιακό χαρακτήρα αλλά ενδέχεται να εντάσσεται και στα δικαιώματα επί της προσωπικότητας. Εξάλλου, δεν αναιρείται η συνδρομή του εννόμου συμφέροντος από το ότι ο παρεμβαίνων θα μπορούσε να ασκήσει αυτοτελή αγωγή ως αίτηση για την προστασία του δικαιώματος που στηρίζει την παρέμβασή του, κι' αυτό, γιατί η άσκηση της πρόσθετης παρέμβασης, αντί της αυτοτελούς αγωγής-αίτησης, εναρμονίζεται περισσότερο με την αρχή της οικονομίας της δίκης (βλ. Κ.Μπέης: ό.π. υπ' άρθρ.79,80 σελ.432-439 και εκεί παρ., ΑΠ 1260/1983 Δ.15.507, ΕΑ 7286/1976 ΝοΒ 25.215). Έτσι οι παρεμβάσεις Α) Υπέρ των αιτούντων, των α) Ι.Α. β) Ι.Π. γ) Π.Γ. και δ) του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία "Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθοδόξων Χριστιανικών Σωματείων "Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ", και Β)Υπέρ της καθής α) της ανώνυμης εταιρίας παραγωγής και εμπορίας βιντεοκασετών, κινηματογραφικών και τηλεοπτικών ταινιών, υπό τον διακριτικό τίτλο "Home Video Hellas ΑΕ" β) Του σωματείου Ελλήνων ηθοποιών γ) της εταιρίας Ελλήνων σκηνοθετών δ) της Πανελληνίας Ομοσπονδίας θεάματος-ακροάματος ε) του σωματείου "Ένωση τεχνικών Ελληνικού Κινηματογράφου - Τηλεόρασης και στ)των, Φ.Π., Δ.Α., Θ.Ρ. και Ν.Τ.,

επιχειρηματιών των αντιστοίχων κινηματογράφων ΤΡΙΑΝΟΝ, ΚΟΡΟΝΕΤ, ΑΑΒΟΡΑ και ΝΑΝΑ, όπου προβάλλεται η επίδικη κινηματογραφική ταινία, με αίτημα την παραδοχή της αίτησης, από τους παρεμβαίνοντες υπέρ των αιτούντων - ως προς τα φυσικά πρόσωπα εκατέρωθεν - αφού άλλως προσβάλλεται, με την προβολή της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας και η δική τους προσωπικότητα (άρθρ.57 ΑΚ), και την απόρριψη της αίτησης από τους παρεμβαίνοντες υπέρ της καθής, αφού άλλως παραβλάπτεται, από την απαγόρευση προβολής της ταινίας και το αντίστοιχο μ' εκείνο της καθής, δικαίωμά τους, για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας (άρθρ.5 Συντ.) οπότε και δικαιολογείται το έννομο συμφέρον τους, για την έκβαση της δίκης, λόγω των αντανακλαστικών συνεπειών της, κατά την παραπάνω έννοια, παραδεκτά ασκούνται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, με προφορική δήλωση στο ακροατήριο (άρθρ.686 § 6 ΚΠολΔ), είναι νόμιμες, σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις και πρέπει να συνεκδικαστούν με την κυρία αίτηση και να ερευνηθούν, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμες. Αντίθετα, η πρόσθετη παρέμβαση υπέρ των αιτούντων -φυσικών και νομικών προσώπων - του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία "Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθοδόξων Χριστιανικών Σωματείων ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ" και οι πρόσθετες παρεμβάσεις υπέρ της καθής, κατά το μέρος που στρέφονται κατά των αιτούντων νομικών προσώπων, πρέπει να απορριφθούν, μετά την απόρριψη της αίτησης, ως προς τους αιτούντες, νομικά πρόσωπα και για τους ίδιους παραπάνω λόγους, ενώ οι κύριες παρεμβάσεις των, Ι.Π. και Π.Γ., που ήδη παρεμβαίνουν υπέρ των αιτούντων, πρέπει να απορριφθούν, γιατί, κι' αν δεν έγιναν διάδικοι με την πρόσθετη παρέμβασή τους, οπότε δεν έπαυσαν να είναι τρίτοι και δικαιούνται να παρέμβουν (βλ.σχετ. Κ.Μπέης ό.π. υπ' άρθ.80 σελ.435 επ. αλλά και Γ.Ράμμος:"περί προσθέτου παρεμβάσεως" παρ.18 σελ.100 και παρ.38 σελ.190), σύμφωνα με όσα παραπάνω αναφέρονται, το χαρακτηριστικό της κυρίας παρέμβασης είναι, ότι ο τρίτος παρεμβαίνει στη μεταξύ άλλων εκκρεμή δίκη, αντιδικώντας και με τους δύο αρχικούς διαδίκους και επιδιώκοντας να βγει αυτός νικητής απέναντι και στους δύο, δυνατότητα που δεν υπάρχει στη δίκη ασφαλιστικών μέτρων (βλ.Κ.Μπέης: ό.π. υπ' άρθ.79 σελ.432, Α.Γεωργιάδης υπό ΜονΠρωτΑθ 2752/1982 Δ.14.52-53) όπως και στην προκειμένη περίπτωση, που οι κυρίως παρεμβαίνοντες δεν αντιδικούν και με τους δύο αρχικούς διαδίκους αλλά συμμαχούν με τον ένα απ' αυτούς υπέρ του οποίου και προσθέτως παρεμβαίνουν. Από τις καταθέσεις των μαρτύρων, που εξετάστηκαν ενόρκως στο ακροατήριο, τα έγγραφα

που επικαλούνται και προσκομίζουν οι αντίδικοι, την ένορκη βεβαίωση του μάρτυρα των αιτούντων, Κ.Μ., υπ' αριθμ.2553/24.10.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Ν.Χ., και γενικά από την όλη αποδεικτική διαδικασία και την αυτοπρόσωπη, από το δικαστήριο θεώρηση, ως προς την επίδικη κινηματογραφική ταινία, με την παρακολούθηση της προβολής της, για την οποία προσκλήθηκαν και οι αντίδικοι, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ένορκες βεβαιώσεις των μαρτύρων των αιτούντων, υπ'αριθμ.402/2.11.1988 κ.λ.π... εφόσον έγιναν μετά την επ'ακροατηρίου συζήτηση, πιθανολογούνται τα εξής πραγματικά περιστατικά: Η καθή εταιρία με την επωνυμία, United International Picture ΕΠΕ, εισάγει από το εξωτερικό και εκμεταλλεύεται, κατ'επάγγελμα, κινηματογραφικές ταινίες, τις οποίες διαθέτει σε διάφορους κινηματογράφους, που τις προβάλλουν στο κοινό. Κατά μήνα Οκτώβριο 1988, εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο "Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ", παραγωγής και σκηνοθεσίας Μάρτιν Σκορτσέζε, την οποία διέθεσε σε διάφορους κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων είναι οι κινηματογράφοι ΟΠΕΡΑ, ΕΜΠΙΑΣΣΥ, ΑΘΗΝΑΙΟΝ, ΑΑΒΟΡΑ, ΤΡΟΠΙΚΑΛ, ΑΘΗΝΑ, ΝΑΝΑ, όπου και προβάλλεται. Με την ταινία αυτή, ακατάλληλη για ανηλίκους μέχρι 17 ετών, που προκάλεσε στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, επιδοκίμασιες, ανοχή αλλά και αποδοκίμασιες, με ήπιες και έντονες διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις, επιχειρείται η αναπαράσταση της ζωής του Ιησού Χριστού, κατά το διάστημα, πριν από τη βάπτισή μέχρι και τη σταύρωσή του. Ο Ιησούς Χριστός εμφανίζεται συμβιβασμένος με τους ρωμαίους κατακτητές της πατρίδας του, ξυλουργός, που μόνο αυτός κατασκευάζει σταυρούς, με τους οποίους σταυρώνονται οι συμπατριώτες του, αντιμετωπίζοντας έτσι την καταφρόνηση του Ιούδα "... μας ντροπιάζεις, μόνο εσύ φτιάχνεις σταυρούς για τους ρωμαίους. Είσαι χειρότερος κι' από κείνους. Ενας Εβραίος που σκοτώνει Εβραίους. Αναντρε, πως θα πληρώσεις τις αμαρτίες σου...". Στις σχέσεις του με το Θεό ο Ιησούς αναφέρει..."ο Θεός μ' αγαπά, ξέρω ότι μ' αγαπά... τον πολεμώ, φτιάχνω σταυρούς για να με μισήσει. Να βρει άλλον. Θέλω να σταυρωθούν όλοι οι Μεσσίες του...". Στην ερώτηση του Ιούδα, "... είσαι βέβαιος ότι είναι ο Θεός ή ο διάβολος", απαντά "... για τίποτα πια δεν είμαι βέβαιος...". Όταν, πριν αναχωρήσει για την έρημο, τα βήματά του τον οδηγούν στο πορνείο της Μαγδαληνής, για να της ζητήσει συγχώρεση, γιατί, όπως λέει "... έχω κάνει πολλά άσκημα πράγματα...τα χειρότερα που' χω κάνει τα έκανα σε σένα...", εκεί, θεατής των σαρκικών συννευρέσεων της Μαγδαληνής με τους πελάτες της, πίσω από διάφανη κουρτίνα, αντιμετωπίζει κι' απ'

αυτή τους προπηλακισμούς της "... είσαι ίδιος με τους άλλους μόνο που δεν το παραδέχεσαι. Είσαι θλιβερός. Σε μισώ, να το κορμί μου (οδηγώντας το χέρι του με το δικό της στο γυμνό κορμί της) σώσε το, σώσε το...". Στην αποστροφή του, και πάλι δέχεσαι την περιφρόνησή της "... έτσι δείχνεις, ότι είσαι άνδρας;... ποτέ δεν είχες το θάρρος να φανείς άνδρας. Πάντα κρεμόσουν από τη μητέρα σου ή από μένα. Τώρα απ' το Θεό. Κρύβεσαι στην έρημο επειδή φοβάσαι. Φύγε όποτε σε βλέπω η καρδιά μου καίγεται... Θυμάμαι τότε που ήμασταν παιδιά. Για κανέναν άλλο δεν έχω νοιώσει τόση τρυφερότητα. Το μόνο που ήθελα πάντα ήσουν εσύ...". Κι' ενώ εκείνος της απαντά "... εγώ τι νομίζεις ότι ήθελα;...", εκείνη τον παρακαλεί να μείνει μαζί της στο πορνείο "... δεν θα σ'αγγίζω, θα μείνεις παρθένος". Αλλού πάλι ομολογεί "... είμαι ψεύτης, υποκριτής, φοβάμαι τα πάντα. Δεν λέω την αλήθεια. Δεν έχω το θάρρος. Μόλις δω μια γυναίκα, αποστρέφω το βλέμμα κοκκινίζοντας. Τη θέλω αλλά δεν την παίρνω. Η υπερηφάνειά μου καταστρέφει τη Μαγδαληνή. Δεν κλέβω, δεν παλεύω, δεν σκοτώνω, όχι επειδή δε θέλω αλλά φοβάμαι, θέλω να επαναστατήσω ενάντια σε όλα ... ενάντια στο Θεό... αλλά φοβάμαι... θέλεις να μάθεις ποιός είναι ο Θεός μου, ο φόβος. Μόνο αυτόν θα δεις μέσα μου ...Λυπάμαι τους ανθρώπους... νοιώθω οίκτο για το κάθε τι...". Αλλά πιο κάτω, διηγούμενος την παραβολή του σπορέως στου ακροατές του διακηρύσσει την αγάπη "... αγαπάτε ο ένας τον άλλο...", τη δικαιοσύνη "... όποιοι πεινάνε για δικαιοσύνη θα είναι ευλογημένοι". Σε διάλογο με τον Ιούδα, ο οποίος του λέει "...όταν εγώ αγαπώ κάποιον πεθαίνω γι' αυτόν και όταν μισώ κάποιον, τον σκοτώνω, θα σκότωνα κι' αυτόν που αγαπάω, αν έκανε κάτι στραβό... Είπες, αν σας χτυπήσουν γυρίστε το άλλο μάγουλο. Δε μ'άρεσε... εγώ είμαι ελεύθερος άνθρωπος. Δε γυρίζω το μάγουλο...Πρέπει να σπάσουμε την αλυσίδα του κακού με την αγάπη...", ενώ παρακάτω, πάλι διερωτάται "...πως θα μπορούσα νάμαι εγώ ο Μεσσίας; Ήθελα να σκοτώσω αυτούς που βασάνιζαν τη Μαγδαληνή, είπα όμως τη λέξη αγάπη. Γιατί, δεν καταλαβαίνω...". Μετά τη βάπτιση του στον Ιορδάνη ποταμό, εν μέσω ορχουμένων γυμνών γυναικών και αφού νίκησε τους πειρασμούς στην έρημο, μια μηλιά δε, ως δια μαγείας, ξεφύτρωσε εκεί που πέταξε τα υπολείμματα από ένα μήλο που έφαγε, συναντιέται με τους μαθητές του, που τους προσφέρει, κυριολεκτικά, την καρδιά του, ξεριζώνοντάς την από τα στήθη του, λέγοντας "... αυτή είναι η καρδιά μου πάρτε την... ο Θεός είναι μέσα μας, ο διάβολος είναι έξω... θα πάρουμε ένα τσεκούρι και θα του κόψουμε το λαιμό... Πίστευα στην αγάπη, τώρα πιστεύω σ'αυτό...". Παρακάτω, στις

διακηρύξεις του περί του Θεού, γίνεται περιγέλαστος από το πλήθος του ακροατηρίου του, που τον χαρακτηρίζει τρελό "...είναι τρελός...", ενώ στην αντίδρασή του "...τι περιγελάτε;" και πάλι χλευάζεται "... αυτά παθαίνει όποιος δεν παντρεύεται. Το σπέρμα τον θολώνει ... πήγαινε σπίτι σου, είσαι δαιμονισμένος, αλλοπαρμένος...". Στο θαύμα της ανάστασης του Λαζάρου που ακολουθεί, με το άνοιγμα της ταφόπετρας, πιάνει τη μύτη του, και ενώ ο Λάζαρος βγαίνει απ'τον τάφο, μετά την διπλή πρόσκλησή του από το Χριστό "Λάζαρε...σε καλώ εδώ..." με διπλή έκταση των χειρών του στην πρόταση, υπό την επίκληση τη βοήθειας του Θεού, προς στιγμήν, κρατώντας απ' το χέρι το Λάζαρο παρασύρεται απ' αυτόν μέσα στον τάφο. Κατά την εκδίωξη των εμπορευομένων μέσα στο ναό της Ιερουσαλήμ, στην αντίδρασή τους στα λόγια του "... όταν λέω "εγώ" εννοώ "ο Θεός", με την έκφραση. "Αυτό είναι βλασφημία", απαντά "Μα δε σου το είπαν; είμαι ο άγιος της βλασφημίας. Μη γελιέστε δεν ήρθα να φέρω την ειρήνη αλλά το ξίφος". Αποκαλείται μάγος "μάγε θεράπευσέ με... κάνε μας πλούσιους... θεράπευσέ με, θες να μπω σακάτης στον κόσμο του Θεού;". Ο Λάζαρος, ερωτώμενος, μετά την ανάστασή του "πως ήταν εκεί;" απαντά "...Δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά...". Στο διάλογο του Ιησού Χριστού με τον Ιούδα, ο οποίος απορεί "...γιατί πρέπει να πεθάνεις;" και επισημαίνει τις αντιφατικές θέσεις του Ιησού "... κάθε μέρα κι άλλα πότε αγάπη, πότε τσεκούρι, πότε θάνατος" ο Ιησούς του απαντά "ο Θεός μου λέει κι' λίγα κάθε φορά", ενώ, παρακάτω ο Ιούδας και πάλι εκφράζει τους δισταγμούς του για τις θέσεις του Ιησού, με τα λόγια "... ανησυχώ μήπως αλλάξει γνώμη πάλι". Στη συνέχεια, πάλι διακηρύσσει ο Ιησούς "...είμαι εδώ για να βάλω φωτιά στον κόσμο... θα σας βαφτίσω όλους με τη φωτιά...", επικαλείται τη βοήθεια του Ιούδα "Ιούδα βοήθησέ με, μείνε κοντά μου, μη μ' αφήνεις...". Στη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου, στην ανταπόκριση των μαθητών στην πρόσκλησή τους από τον Ιησού "... τώρα πιείτε αυτό το κρασί, πάρτε το ποτήρι. Αυτό το κρασί είναι το αίμα μου", αίμα πλημμυρίζει το στόμα του Πέτρου αμέσως μόλις ήπιε το κρασί απ' το ποτήρι. Στον "τελευταίο πειρασμό" επάνω στο σταυρό, που κυριαρχεί επί ημίωρο περίπου, έστω κι' αν είναι όνειρο του Ιησού Χριστού, ενύπνια έκφραση σκέψεων και επιθυμιών ή φαντασία του, υποκύπτει στον πειρασμό που τον υποβάλει ο σατανάς, εμφανιζόμενος με τη μορφή αγγέλου, που τον συνοδεύει πλέον στις εγκόσμιες περιπλανήσεις του, συνδιαλέγεται μαζί του, λύνοντας τις απορίες του, για το νέο κόσμο που του παρουσιάζει. "Δεν είμαι ο Μεσσίας; -όχι δεν είσαι. Μην κοιτάς πίσω. Ο Θεός σου χάρισε ζωή - αυτός είναι ο κόσμος του Θεού; Αυτός που έλεγα; -όχι, εδώ είναι η γη - Γιατί έχει αλλάξει τόσο πολύ; -εσύ

άλλαξες, τώρα μπορείς να δεις την αληθινή της ομορφιά. Εμείς οι άγγελοι ζηλεύουμε εσάς του ανθρώπου. Πραγματικά σας φθονούμε". Παντρεύεται τη Μαρία τη Μαγδαληνή και έρχεται σε σαρκική μίξη μαζί της, οπότε εκείνη εμφανίζεται εγκυμονούσα, πεθαίνοντας η Μαρία η Μαγδαληνή, παντρεύεται τη Μαρία, αδελφή του Λαζάρου, με την προτροπή του "αγγέλου του" που του λέει. "Υπάρχει μόνο μια γυναίκα στον κόσμο, μια γυναίκα με πολλά πρόσωπα. Αν το ένα πέσει ένα άλλο σηκώνεται. Η Μαρία η Μαγδαληνή πέθανε... αλλά η Μαρία η αδελφή του Λαζάρου εκείνη ζει. Είναι η Μαγδαληνή με διαφορετικό πρόσωπο. Φέρνει μέσα της τη μεγαλύτερή σου χαρά, το γυιό σου. Έλα μαζί μου. Έτσι έρχεται ο σωτήρας. Σιγά-σιγά, από αγκάλιασμα σ' αγκάλιασμα, από γυιό σε γυιό...". Αναλογίζεται ο Χριστός, όπως φέρεται να λέει "όλα τα λάθη που έχω κάνει. Τι στραβό δρόμο είχα πάρει, για να βρω το Θεό", απατά τη Μαρία με τη Μάρθα, πάλι με την προτροπή του "αγγέλου" του, που του λέει και πάλι, "Μόνο μια γυναίκα υπάρχει στον κόσμο", γερνά, αφού έχει χαρεί και έζησε τις ανθρώπινες απολαύσεις. Στον Παύλο, που διακηρύσσει στους ακροατές του, ότι "Ο Ιησούς δεν ήταν γυιός της Μαρίας, ήταν γυιός του Θεού...τιμωρήθηκε για τα δικά μας αμαρτήματα, βασανίστηκε και σταυρώθηκε και μετά τρεις ημέρες αναστήθηκε κι' ανέβηκε στους ουρανούς...νίκησε το θάνατο... κι' όλες μας οι αμαρτίες συγχωρέθηκαν...", εμφανίζεται ο Ιησούς, στα πλαίσια του "τελευταίου πειρασμού", και διακόπτοντάς τον συνδιαλέγεται μαζί του "Ιησούς: Είδες αυτόν τον Ιησού τον Ναζωραίο, όταν αναστήθηκε; με τα μάτια σου; -όχι αλλά είδα μια αστραπή, κι' άκουσα τη φωνή του - είσαι ψεύτης... Δε σταυρώθηκα, δεν αναστήθηκα, είμαι ένας άνθρωπος... ο Πιλάτος με καταδίκασε αλλά ο Θεός μ' έσωσε - όχι δε σ'έσωσε - Δε θα μου πεις εσύ τι μου συνέβη, ξέρω εγώ, τώρα ζω σαν άνθρωπος, εργάζομαι, τρώω, έχω παιδιά. Για πρώτη φορά χαίρομαι τη ζωή μου. Μη λες ψέματα για μένα, γιατί θα πω σε όλους την αλήθεια - Μα τι έχεις πάθει; κοίτα γύρω σου... κοίτα αυτούς τους ανθρώπους. Βλέπεις πόσο είναι δυστυχημένοι, πόσο υποφέρουν;... Μόνη τους ελπίδα είναι ο αναστημένος Ιησούς. Αδιαφορώ, αν εσύ είσαι ο Ιησούς ή όχι. Ο αναστημένος Ιησούς θα μας σώσει, κι' αυτό έχει σημασία. - Ψέματα. Δεν μπορείς να σώσεις τον κόσμο με ψέματα. - Έπλασα την αλήθεια μ' αυτά που χρειαζόταν ο λαός. Αν πρέπει να σε σταυρώσω, για να σώσω τον κόσμο θα το κάνω. Κι' αν πρέπει να σε αναστήσω θα το κάνω κι' αυτό... Δεν ξέρεις πόσο χρειάζεται ο λαός το Θεό... Ο δικός μου Ιησούς είναι πιο σπουδαίος και πιο ισχυρός". Γερασμένος πλέον ο Χριστός, στο κρεβάτι του, δέχεται την επίσκεψη του Πέτρου, του Ναθαναήλ, του Ιωάννη και τελευταία του Ιούδα, που θυμωμένος του λέει

"...Προδότη. Η θέση σου ήταν στο σταυρό. Όταν όμως πλησίασε ο θάνατος τρώμαξες και τόσκασες... και κρύφτηκες στη ζωή κάποιου ανθρώπου...είσαι δειλός... ανάθεμα την ώρα που σε γνώρισα...σ'αγαπούσα τόσο πολύ...που σε πρόδωσα. Κι' εσύ, τι δουλειά έχεις εσύ με γυναίκες και παιδιά...". Ο "τελευταίος πειρασμός"τελειώνει. Ο "άγγελος" του Ιησού αποκαλύπτεται, ότι είναι ο σατανάς, που του λέει πλέον "...Σου είπα ότι θα συναντιόμασταν πάλι. Αν πεθάνεις έτσι, πεθαίνεις σαν άνθρωπος. Στράφηκες ενάντια στο Θεό, τον πατέρα του. Δεν υπάρχει θυσία, δεν υπάρχει σωτηρία. Τίποτα δεν μπορείς να κάνεις πια. Έζησες αυτή τη ζωή, τη δέχτηκες. Τώρα τελειώνει, θα πεθάνεις σαν άνθρωπος". Ο Χριστός σύρεται προς το σταυρό, επικαλείται τη βοήθεια του Θεού "...πατέρα θα μ' ακούσεις; Είσαι ακόμη εκεί; Θ' ακούσεις ένα εγωϊστή, άπιστο γιού; Σε πολέμησα όταν με κάλεσες, αντιστάθηκα. Δεν ήθελα να' μαι γιός σου. Συγχώρεσέ με. Δεν αγωνίστηκα με όλη μου τη δύναμη... Θέλω να φέρω τη σωτηρία πατέρα ... Θέλω να πληρώσω το τίμημα, να σταυρωθώ και ν' αναστηθώ, θέλω να είμαι ο Μεσσίας". Επανεμφανίζεται ο Χριστός στο σταυρό, προφέροντας τις λέξεις "τετέλεσται-τετέλεσται", οπότε και η κινηματογραφική αναπαράσταση τελειώνει.

Μ' αυτά, διανθισμένα και ενισχυμένα με τη βοήθεια και τη δύναμη της κινηματογραφικής τέχνης, ως προς την κίνηση, την έκφραση και την εν γένει φωτογραφική αναπαράσταση και σκηνοθεσία, σε βαθμό που το κοινό να δέχεται την επίδικη κινηματογραφική ταινία σαν άλλη πραγματικότητα, χωρίς αυτή - πρέπει να σημειωθεί - να πιθανολογείται και ως άσεμνη, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 29 § 1 και 30 ν.5060/1931 (βλ. ΑΠ 1194/1987 ΝοΒ 35.1448 και εκεί παρ.), ο Ιησούς Χριστός, με την ύλη των Ευαγγελίων της χριστιανικής εκκλησίας εμφανίζεται, κατά την θεϊκή αλλά και την ανθρώπινη φύση του, ως αδύναμος, τρομαγμένος, ψεύτης, υποκριτής, μάγος, αλλοπρόσαλος, μιλώντας πότε για αγάπη, πότε για φόβο, πότε για τσεκούρι και για φωτιά, με αμφιβολίες για την αποστολή του και ερωτικές φαντασιώσεις, ανομολόγητες επιθυμίες και πόθους, διακωμωδείται, χλευάζεται και γελοιοποιείται δημοσίως, αφού ο κινηματογράφος είναι τόπος προσιτός στο κοινό, με σκοπό την εκδήλωση περιφρονήσεως, οπότε και κακόβουλα βλασφημείται (πρβλ.ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Κι' αυτά, έστω κι' αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, κίνητρο του δημιουργού υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία που προστατεύεται συνταγματικά, όχι όμως πέρα από το όριο προσβολής άλλου εννόμου αγαθού, όπως το θρησκευτικό συναίσθημα των άλλων που, ως επί μέρους εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας εξίσου προστατεύεται (βλ.

Γ.Κρίππας Π.Χ.ΚΕ', 459 επ.464) βρίσκονται έξω από τα πλαίσια προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, της πνευματικής ελευθερίας, της οικονομικής ελευθερίας αλλά και της θρησκευτικής ελευθερίας, αφού δεν περιορίζονται σε επί μέρους δογματικές παρεκκλίσεις, εν σχέσει με τα δόγματα της χριστιανικής θρησκείας και ειδικά στην εμφάνιση ενός " ανθρωπινότερου" Χριστού, αφού και μ' αυτή την εκδοχή ο Χριστός διακωμωδείται και χλευάζεται, αντιστρατεύονται προς τα χρηστά ήθη που εκπηγάζουν από τις θεμελιώδεις πολιτειακές, κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές αρχές και αντιλήψεις που κυριαρχούν στην Ελληνική πολιτεία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση, και επί πλέον προφανώς αντίκεινται στον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του ασκουμένου από την καθής δικαιώματος, που κι' αυτό δεν επιτρέπεται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 25 § 3 Συνταγμ., 281 ΑΚ. Έτσι, πιθανολογείται, ότι δεν υπάρχει προστατεύσιμο δικαίωμα της καθής, που θα μπορούσε να τεθεί ως αντιμέτωπο του προσβαλλόμενου δικαιώματος της προσωπικότητας των αιτούντων, έκφανση του οποίου αποτελεί το θρησκευτικό τους συναίσθημα που προσβάλλεται. Επομένως, ενόψει του ότι πιθανολογείται και κατεπίγουσα περίπτωση, λόγω της φύσεως του προστατευτέου δικαιώματος, πέρα των εντόνων διαμαρτυριών και εκδηλώσεων κατά της προβολής της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας, συντρέχει περίπτωση προσωρινής δικαστικής προστασίας των αιτούντων φυσικών προσώπων, με τα ενδεδειγμένα, κατά τα οριζόμενα στο διατακτικό, ασφαλιστικά μέτρα. Κατ' ακολουθίαν, πρέπει να γίνει εν μέρει δεκτή η αίτηση και οι υπέρ των αιτούντων πρόσθετες παρεμβάσεις των φυσικών προσώπων, και να απορριφθούν οι υπέρ της καθής πρόσθετες παρεμβάσεις. Τα δικαστικά έξοδα πρέπει να συμψηφιστούν, γιατί υπήρχε εύλογη αμφιβολία ως προς την έκβαση της δίκης (άρθρ.179 ΚΠολΔ).